

## Regeringens proposition

1984/85: 140

### om tjänsteexportfrågor;

beslutad den 14 mars 1985.

Regeringen förelägger riksdagen vad som har upptagits i bifogade utdrag av regeringsprotokoll för de åtgärder och det ändamål som framgår av föredragandens hemställan.

På regeringens vägnar

OLOF PALME

MATS HELLSTRÖM

### Propositionens huvudsakliga innehåll

I propositionen redovisas en rad åtgärder för att främja tjänsteexporten. En tjänstehandelsdelegation med representanter för myndigheter och näringslivet m. fl. avses tillsättas av regeringen. Delegationen skall tjäna som ett forum för informationsutbyte och diskussion i syfte att främja och utveckla tjänstehandeln. Sveriges exportråd föreslås få en större roll vad avser exportfrågor på tjänsteområdet. Det särskilda konsultstödet, riktat mot u-länder och administrerat av exportrådet, utvidgas till att omfatta samtliga länder. Vidare avses en del av medlen för stöd till svensk projektexport under en försöksperiod administreras i Singapore av nämnden för svensk projektexport i särskild sammansättning. Försök inleds även med en datoriserad förmedling av information kring internationella projekt. Reglerna för exportkreditgarantigivning ses över så att tjänsteexportområdet ges en klarare markering. De ändamål för vilka allmänna och särskilda investeringsfonder nu får tas i anspråk utsträcks till att avse även kostnader för att främja tjänsteexport. I anslutning härtill läggs förslag till ändringar i lagstiftningen om investeringsfonder.

## 1 Förslag till

### Lag om ändring i lagen (1979:609) om allmän investeringsfond

Härigenom föreskrivs att 5 § lagen (1979:609) om allmän investeringsfond skall ha nedan angivna lydelse.

*Nuvarande lydelse*

*Föreslagen lydelse*

#### 5 §<sup>1</sup>

Allmän investeringsfond får tas i anspråk för följande ändamål, nämligen för

a) kostnader för reparations- och andra underhållsarbeten på en här i riket belägen byggnad, som inte utgör omsättningstillgång i rörelse eller är avsedd att användas som bostad, och för avskrivning av ny-, till- eller ombyggnad av en sådan byggnad,

b) avskrivning av inventarier som, om de inte utgör transportmedel i internationell trafik, är avsedda att användas i här i riket *bedriven verksamhet*, samt ombyggnad av fartyg eller luftfartyg och kostnader för reparation av fartyg eller luftfartyg,

b) avskrivning av inventarier som, om de inte utgör transportmedel i internationell trafik, är avsedda att användas här i riket, samt ombyggnad av fartyg eller luftfartyg och kostnader för reparation av fartyg eller luftfartyg,

c) kostnader för främjande av skogsbruk eller för reparations- och andra underhållsarbeten på en här i riket belägen markanläggning, som inte utgör omsättningstillgång i rörelse, och för avskrivning av den del av en sådan markanläggnings anskaffningsvärde som får dras av genom årliga värdeminskningsavdrag,

d) kostnader för undersökningsarbete, förberedande arbete eller tillredningsarbete i gruva, stenbrott eller annan liknande fyndighet här i riket,

e) kostnader för tekniskt och naturvetenskapligt forsknings- och utvecklingsarbete samt kostnader för utbildning av arbetstagare hos företaget,

f) kostnader för att främja avsättningen utomlands av varor som tillverkas här i riket.

f) kostnader för att främja avsättningen utomlands av *tjänster från svenska företag* och varor som tillverkas här i riket.

Belopp, som har avsatts till allmän investeringsfond, får tas i anspråk endast för arbete som utförs, inventarier som levereras och i övrigt kostnader som hänför sig till tid efter bokslutsdagen.

Ianspråktagande av allmän investeringsfond för ändamål som anges i första stycket e) får göras endast av företag som bedriver industriell tillverkning.

Ianspråktagande av allmän investeringsfond får inte avse begagnade inventarier. I fråga om inventarier som företaget har anskaffat från näringsidkare med vilken företaget är

Ianspråktagande av allmän investeringsfond får inte avse begagnade inventarier. I fråga om inventarier som företaget har anskaffat från näringsidkare med vilken företaget är

<sup>1</sup> Senaste lydelse 1983: 668.

*Nuvarande lydelse*

förbundet i väsentlig ekonomisk intressegemenskap får fonden tas i anspråk endast om inventarierna har tillverkats under beskattningsåret.

*Föreslagen lydelse*

förbundet i väsentlig ekonomisk intressegemenskap får fonden tas i anspråk endast om inventarierna har tillverkats under beskattningsåret. *Om det finns särskilda skäl, får regeringen medge undantag från det i första stycket b) angivna kravet på att inventarierna skall vara avsedda att användas här i riket.*

Om allmän investeringsfond enligt beslut enligt 4 § får tas i anspråk för arbete som avses i första stycket a) eller c), får företaget, såvida arbetet hänförs sig till flera beskattningsår och avdrag på grund av arbetet inte redan har skett, under det sista året ta investeringsfonden i anspråk för avskrivning av tillgångarna eller för täckande av kostnaderna med högst ett belopp som svarar mot uppkomna kostnader under de ifrågavarande åren. Vad nu sagts gäller också i fråga om ny- eller ombyggnad av fartyg eller luftfartyg eller i fråga om byggnadsinventarier och markinventarier enligt kommunalskattelagen (1928: 370).

Med byggnader, inventarier och markanläggningar förstås vid tillämpning av första stycket tillgångar som vid inkomsttaxeringen behandlas enligt de bestämmelser som gäller för byggnader, maskiner och andra för stadigvarande bruk avsedda inventarier respektive markanläggningar. Som inventarier anses inte tillgångar som avses i punkt 6 av anvisningarna till 29 § kommunalskattelagen.

---

Denna lag träder i kraft den 1 juli 1985.

## 2 Förslag till

### Lag om ändring i lagen (1982: 1185) om inbetalning på särskilt investeringskonto

Härigenom föreskrivs att 7 § lagen (1982: 1185) om inbetalning på särskilt investeringskonto skall ha nedan angivna lydelse.

*Nuvarande lydelse*

*Föreslagen lydelse*

#### 7 §<sup>1</sup>

Särskild investeringsfond får tas i anspråk för följande ändamål, nämligen för

a) kostnader för reparations- och andra underhållsarbeten på här i riket belägen byggnad, som inte utgör lagertillgång eller är avsedd att användas som bostad, och för avskrivning av ny-, till- eller ombyggnad av sådan byggnad,

b) avskrivning av inventarier som, om de inte utgör transportmedel i internationell trafik, är avsedda att användas i här i riket *bedriven verksamhet*, samt ombyggnad av fartyg eller luftfartyg och kostnader för reparation av fartyg eller luftfartyg,

b) avskrivning av inventarier som, om de inte utgör transportmedel i internationell trafik, är avsedda att användas här i riket, samt ombyggnad av fartyg eller luftfartyg och kostnader för reparation av fartyg eller luftfartyg.

c) kostnader för främjande av skogsbruk eller underhåll av markanläggning här i riket och för avskrivning av sådan del av anskaffningsvärdet av markanläggning som får dras av genom årliga värdeminskningsskattavdrag.

d) kostnader för undersökningsarbete, förberedande arbete eller tillredningsarbete i gruva, stenbrott eller annan liknande fyndighet här i riket.

e) kostnader för tekniskt och naturvetenskapligt forsknings- och utvecklingsarbete samt kostnader för utbildning av arbetstagare hos företaget,

f) kostnader för att främja avsättningen utomlands av varor som tillverkas här i riket.

f) kostnader för att främja avsättningen utomlands av *tjänster från svenska företag och* varor som tillverkas här i riket.

Belopp, som har avsatts till särskild investeringsfond, får tas i anspråk endast för arbete som utförs, inventarier som levereras och i övrigt kostnader som hänför sig till tid efter bokslutsdagen.

Ianspråktagande av särskild investeringsfond för ändamål som anges i första stycket e) får göras endast av företag som bedriver industriell tillverkning.

Ianspråktagande av särskild investeringsfond får inte avse begagnade inventarier. I fråga om inventarier som företaget har anskaffat från näringsidkare med vilken företaget är förbundet i väsentlig eko-

Ianspråktagande av särskild investeringsfond får inte avse begagnade inventarier. I fråga om inventarier som företaget har anskaffat från näringsidkare med vilken företaget är förbundet i väsentlig eko-

<sup>1</sup> Senaste lydelse 1983: 671.

*Nuvarande lydelse*

nomisk intressegemenskap får fonden tas i anspråk endast om inventarierna har tillverkats under beskattningsåret.

*Föreslagen lydelse*

nomisk intressegemenskap får fonden tas i anspråk endast om inventarierna har tillverkats under beskattningsåret. *Om det finns särskilda skäl, får regeringen medge undantag från det i första stycket b) angivna kravet på att inventarierna skall vara avsedda att användas här i riket.*

Om särskild investeringsfond enligt beslut enligt 6 § får tas i anspråk för arbete som avses i första stycket a) eller c), får företaget, såvida arbetet hänför sig till flera beskattningsår och avdrag på grund av arbetet inte redan har skett, under det sista året ta fonden i anspråk för avskrivning av tillgångarna eller för täckande av kostnaderna med högst ett belopp som svarar mot uppkomna kostnader under de ifrågavarande åren. Vad nu sagts gäller också i fråga om ny- eller ombyggnad av fartyg eller luftfartyg och i fråga om byggnadsinventarier och markinventarier.

Med byggnader, inventarier och markanläggningar förstås vid tillämpning av denna lag tillgångar som vid inkomsttaxeringen behandlas enligt de bestämmelser som gäller för byggnader, maskiner och andra för stadigvarande bruk avsedda inventarier respektive markanläggningar. Motsvarande gäller i fråga om byggnadsinventarier och markinventarier. Som inventarier anses dock inte tillgångar som avses i punkt 6 av anvisningarna till 29 § kommunalskattelagen (1928: 370).

---

Denna lag träder i kraft den 1 juli 1985.

### 3 Förslag till

#### Lag om ändring i lagen (1979: 610) om allmän investeringsreserv

Härigenom föreskrivs att 8 § lagen (1979: 610) om allmän investeringsreserv skall ha nedan angivna lydelse.

##### *Nuvarande lydelse*

##### *Föreslagen lydelse*

#### 8 §<sup>1</sup>

Allmän investeringsreserv får tas i anspråk för följande ändamål, nämligen för

a) kostnader för reparations- och andra underhållsarbeten på en här i riket belägen byggnad, som inte utgör omsättningstillgång i rörelse eller är avsedd att användas som bostad, och för avskrivning av ny-, till- eller ombyggnad av en sådan byggnad,

b) avskrivning av inventarier som, om de inte utgör transportmedel i internationell trafik, är avsedda att användas i här i riket *bedriven verksamhet*, samt ombyggnad av fartyg eller luftfartyg och kostnader för reparation av fartyg eller luftfartyg.

b) avskrivning av inventarier som, om de inte utgör transportmedel i internationell trafik, är avsedda att användas här i riket, samt ombyggnad av fartyg eller luftfartyg och kostnader för reparation av fartyg eller luftfartyg.

c) kostnader för främjande av skogsbruk eller för reparations- och andra underhållsarbeten på en här i riket belägen markanläggning, som inte utgör omsättningstillgång i rörelse, och för avskrivning av den del av en sådan markanläggnings anskaffningsvärde som får dras av genom årliga värdeminskningsavdrag.

d) kostnader för undersökningsarbete, förberedande arbete eller tillredningsarbete i gruva, stenbrott eller annan liknande fyndighet här i riket.

e) kostnader för tekniskt och naturvetenskapligt forsknings- och utvecklingsarbete samt kostnader för utbildning av arbetstagare hos den skattskyldige.

f) kostnader för att främja avsättningen utomlands av varor som här i riket tillverkas.

Belopp, som har avsatts till allmän investeringsreserv, får tas i anspråk endast för arbete som utförs, inventarier som levereras och i övrigt kostnader som hänför sig till tid efter bokslutsdagen.

Ianspråktagande av allmän investeringsreserv för ändamål som anges i första stycket e) får göras endast av skattskyldig som bedriver industriell tillverkning. Ianspråktagande enligt första stycket d)-f) får göras endast efter särskilt medgivande av regeringen eller, efter regeringens bemyndigande, statens industriverk.

Ianspråktagande av allmän investeringsreserv får inte avse begagnade inventarier och föremål avsedda för utsmyckning av kontorslokaler. I fråga om inventarier som den skattskyldige har förvärvat från näringsidkare med vilken han är förbunden i väsentlig ekonomisk intressegemenskap får allmän investeringsreserv tas i anspråk endast om inventarierna har tillverkats under beskattningsåret.

<sup>1</sup> Senaste lydelse 1983: 669.

*Nuvarande lydelse*

*Föreslagen lydelse*

I fråga om anskaffning av personbil som avses i vägtrafikkungörelsen (1972: 603) får allmän investeringsreserv tas i anspråk endast om bilen är avsedd för yrkesmässig trafik eller uthyrningsrörelse.

I fråga om anskaffning av båt som avses i 2 § sjölagen (1891: 35 s.1) får allmän investeringsreserv tas i anspråk endast om båten är avsedd för yrkesmässigt bedrivet fiske.

Med byggnader, inventarier och markanläggningar förstås vid tillämpning av första stycket tillgångar som vid inkomsttaxeringen behandlas enligt de bestämmelser som gäller för byggnader, maskiner och andra för stadigvarande bruk avsedda inventarier respektive markanläggningar.

Som inventarier anses inte tillgångar som avses i punkt 6 av anvisningarna till 29 § kommunalskattelagen (1928: 370).

---

Denna lag träder i kraft den 1 juli 1985.

## 4 Förslag till

## Lag om ändring i lagen (1980: 456) om insättning på tillfälligt vinstkonto

Härigenom föreskrivs att 7 § lagen (1980: 456) om insättning på tillfälligt vinstkonto skall ha nedan angivna lydelse.

*Nuvarande lydelse**Föreslagen lydelse*7 §<sup>1</sup>

Vinstfond får tas i anspråk för följande ändamål, nämligen för

a) kostnader för reparations- och andra underhållsarbeten på här i riket belägen byggnad, som inte utgör lagertillgång eller är avsedd att användas som bostad, och för avskrivning av ny-, till- eller ombyggnad av sådan byggnad.

b) avskrivning av inventarier som, om de inte utgör transportmedel i internationell trafik, är avsedda att användas i här i riket *bedriven verksamhet*, samt ombyggnad av fartyg eller luftfartyg och kostnader för reparation av fartyg eller luftfartyg.

b) avskrivning av inventarier som, om de inte utgör transportmedel i internationell trafik, är avsedda att användas här i riket, samt ombyggnad av fartyg eller luftfartyg och kostnader för reparation av fartyg eller luftfartyg.

c) kostnader för främjande av skogsbruk eller underhåll av markanläggning här i riket och för avskrivning av sådan del av anskaffningsvärdet av markanläggning som får dras av genom årliga värdeminskningsskattavdrag.

d) kostnader för undersökningsarbete, förberedande arbete eller tillredningsarbete i gruva, stenbrott eller annan liknande fyndighet här i riket,

e) kostnader för tekniskt och naturvetenskapligt forsknings- och utvecklingsarbete samt kostnader för utbildning av arbetstagare hos företaget,

f) kostnader för att främja avsättningen utomlands av varor som tillverkas här i riket.

Belopp, som har avsatts till vinstfond, får tas i anspråk endast för arbete som utförs, inventarier som levereras och i övrigt kostnader som hänför sig till tid efter bokslutsdagen.

Ianspråktagande av vinstfond för ändamål som anges i första stycket e) får göras endast av företag som bedriver industriell tillverkning.

Ianspråktagande av vinstfond får inte avse begagnade inventarier. I fråga om inventarier som företaget har anskaffat från näringsidkare med vilken företaget är förbundet i väsentlig ekonomisk intressegemenskap får fonden tas i anspråk endast om inventarierna har tillverkats under beskattningsåret.

Om vinstfond enligt beslut enligt 6 § får tas i anspråk för arbete som avses i första stycket a) eller c), får företaget, såvida arbetet hänför sig till flera beskattningsår och avdrag på grund av arbetet inte redan har skett, under det sista året ta fonden i anspråk för avskrivning av tillgångarna eller för täckande av kostnaderna med högst ett belopp som svarar mot uppkomna kostnader under de ifrågavarande åren. Vad nu sagts gäller också i fråga om ny- eller ombyggnad av fartyg eller luftfartyg eller i fråga om

<sup>1</sup> Senaste lydelse 1983: 670.

*Nuvarande lydelse**Föreslagen lydelse*

tillgångar som avses i punkt 3 tredje stycket och punkt 4 tredje stycket av anvisningarna till 22 § samt i punkt 7 andra och tredje styckena och punkt 16 tredje och fjärde styckena av anvisningarna till 29 § kommunalskattelagen (1928: 370).

Med byggnader, inventarier och markanläggningar förstås vid tillämpning av första stycket tillgångar som vid inkomsttaxeringen behandlas enligt de bestämmelser som gäller för byggnader, maskiner och andra för stadigvarande bruk avsedda inventarier respektive markanläggningar. Som inventarier anses dock inte tillgångar som avses i punkt 5 av anvisningarna till 29 § kommunalskattelagen.

Med byggnader, inventarier och markanläggningar förstås vid tillämpning av första stycket tillgångar som vid inkomsttaxeringen behandlas enligt de bestämmelser som gäller för byggnader, maskiner och andra för stadigvarande bruk avsedda inventarier respektive markanläggningar. Som inventarier anses dock inte tillgångar som avses i punkt 6 av anvisningarna till 29 § kommunalskattelagen.

---

Denna lag träder i kraft den 1 juli 1985.

UTRIKESDEPARTEMENTET

Utdrag  
PROTOKOLL  
vid regeringssammanträde  
1985-03-14

**Närvarande:** statsministern Palme, ordförande, och statsråden Lundkvist, Feldt, Sigurdsen, Gustafsson, Leijon, Hjelm-Wallén, Boström, Bodström, Göransson, Gradin, R. Carlsson, Holmberg, Hellström, Thunborg, Wickbom

**Föredragande:** statsrådet Hellström

## Proposition om tjänsteexportfrågor

---

### 1 Inledning

Mot bakgrund av den växande betydelsen av den internationella tjänstehandeln har en särskild utredare<sup>1</sup> haft i uppdrag att studera möjligheterna att stimulera och utveckla den svenska tjänsteexporten inom den privata sektorn. Utredaren har presenterat sina förslag i betänkandet (SOU 1984: 33) Handla med tjänster. En sammanfattning av betänkandet bör fogas till protokollet i detta ärende som *bilaga 1*. Betänkandet har remissbehandlats. En sammanställning över remissinstanserna och en sammanfattning av remissyttrandena bör fogas till protokollet i detta ärende som *bilaga 2*.

Olika former av främjande av export av tjänster har förekommit tidigare. Den exportfrämjande verksamhet som redan nu bedrivs av *Sveriges exportråd* har visserligen haft sin tyngdpunkt på varuområdet men såväl tjänster som olika kombinationer mellan varor och tjänster har även tidigare fått stöd. De medel som står till exportrådets förfogande har därvid använts för såväl varu- som tjänsteexport. Ett ökat inslag av stöd till tjänsteexport är naturligt i framtiden med hänsyn till denna exports växande betydelse.

Därutöver har särskilda insatser inletts för att främja tjänsteexporten från speciella sektorer. Åtgärder har här vidtagits för att öka exporten av tjänster från statliga myndigheter och bolag bl. a. i syfte att komplettera det privata kunnandet (prop. 1980/81: 171, NU 58, rskr 426). Vidare har åtgärder inletts för att främja en ökad export av tjänster från den kommunala

<sup>1</sup> Generaldirektören Lars Ag.

och landstingskommunala sektorn i samverkan med näringslivet (prop 1983/84: 168, NU 40, rskr 382). Enligt vad jag har erfarit avser chefen för civildepartementet att föreslå regeringen att lägga fram förslag senare i vår om ytterligare insatser för att främja sådan export.

Bevakningen av olika internationella organ som finansierar utvecklingsprojekt har under senare tid förstärkts (prop 1980/81: 141, NU 58, rskr 426). Sådana projekt har i många fall ett stort tjänsteinnehåll som väl passar svenskt kunnande.

Sedan budgetåret 1977/78 utgår statligt stöd till förinvesterings- och förprojekteringsstudier för särskilda exportfrämjande projekt avseende konsultföretag vilka arbetar med förstudier eller anbud som omfattar vissa utvecklingsprojekt i u-länder (prop 1976/77: 83, NU 47, rskr 332). Stöd lämnas även till förprojekterings-, seminarie- och utbildningsverksamhet samt till anbudskostnader för att främja den svenska exporten av systemleveranser till stora industri- och anläggningsprojekt (prop 1978/79: 123 bil. 2, NU 59, rskr 415 och prop 1983/84: 190 bil. 5, NU 40, rskr 382). Dessa stöd utgör en påtaglig stimulans till exporten av tjänster.

Turismen är en sektor med ökande betydelse inom den internationella tjänstehandeln. Turismens betydelse för betalningsbalansen och sysselsättningen är stor. Staten har under senare år förstärkt insatserna för att främja turismen. Bl. a. har det exportfrämjande inslaget i Sveriges turistråds verksamhet fått en ökad betydelse (prop 1983/84: 145, KrU 22, rskr 353).

Den nu presenterade tjänsteexportutredningen belyser förutsättningarna för en ökad tjänsteexport från privata företag men syftar också till att ta ett mer samlat grepp på tjänsteexportområdet.

I betänkandet presenteras uppgifter om den svenska tjänstesektorn, svensk tjänstehandel samt internationell tjänstehandel. Vidare diskuteras förutsättningar och möjligheter för en ökad svensk tjänsteexport bl. a. mot bakgrund av olika angivna hinder för tjänstehandel. I betänkandet ges också förslag som är inriktade på generella stöd och som skall vara tillgängliga för alla intresserade företag.

Riksdagen har nyligen uttalat att den betraktar tjänstesektorn som ett mycket intressant utvecklingsområde för svensk utrikeshandel (NU 1984/85: 2, rskr 85).

Jag avser att i avsnitt 2 behandla olika bakgrundsfaktorer i samband med tjänsteexport och i avsnitt 3 ta upp vissa förslag som syftar till att främja en ökad tjänsteexport. De frågor som jag tar upp i avsnitt 3 har till övervägande del behandlats av tjänsteexportutredningen.

## 2 Bakgrund

### 2.1 Den långsiktiga samhällsomvandlingen

De långsiktiga förändringarna i produktion och efterfrågan har historiskt sett följt ett ganska likartat mönster i olika länder. Till en början domineras den ekonomiska verksamheten av jordbruksnäringar. Detta utvecklingsstadium avlöses så småningom av en industriell period då sysselsättningen inom jordbruket sjunker och ersätts med en industriell expansion.

Denna industriella utvecklingsfas – som för Sveriges vidkommande nådde sitt maximum under 1960-talet – avlöses sedan av en allt starkare tillväxt inom tjänstesektorerna. Detta har ibland kallats den postindustriella utvecklingsfasen. En stor del av de högst utvecklade industriländerna i väst anses sedan ett antal år ha inlett denna tredje utvecklingsfas.

Denna allmänna utvecklingsbild kan behöva nyanseras i väsentliga avseenden. Under senare årtionden har vi exempelvis sett uppkomsten av nya industriländer som aldrig – bl. a. av territoriella skäl – har utvecklat sitt jordbruk utan mer eller mindre direkt gått in i en industriell utvecklingsperiod. Exempel på detta är Hongkong och Singapore.

Även en del av de högst utvecklade industriländerna befinner sig just nu i en period när industrin på nytt växer. Bakgrunden till detta är stora balansrubningar orsakade av bl. a. de kraftigt höjda oljepriserna. För att betala en snabbt växande oljenota har flera viktiga industriländer fått lägga en ökad vikt vid den industriella produktionen för att därigenom skapa produkter som kan exporteras som motvikt till de stigande oljekostnaderna.

Sammantaget gäller emellertid att en allt större del av efterfrågan riktar sig mot tjänsteområdet och en allt större del av sysselsättningen återfinns i produktionen av privata och offentliga tjänster. För svenskt vidkommande har en stor del av tillväxten inom tjänstesektorerna under efterkrigstiden skett i offentlig regi. Men den grundläggande bilden är ändå densamma även i länder som USA där en del av motsvarande verksamhet sker i privat regi. I såväl USA som Sverige ligger andelen sysselsatta inom tjänsteproduktionen i vid mening vid ca två tredjedelar av totala antalet sysselsatta. Varuproduktionen, inkl. jordbruk, extraktiv verksamhet och byggande, svarar för den återstående tredjedelen.

Trots att det i många fall finns en enkel och klar åtskillnad mellan varu- och tjänsteproduktion är det tydligt att varu- och tjänsteproduktionen ofta står i ett ömsesidigt beroende till varandra. Detta gäller exempelvis mellan utbildnings- och forskningsinsatserna i ett land och den industriella utvecklingen. Utan bredd och djup i utbildningen har industrin små möjligheter att utvecklas. Utan ordentliga satsningar på såväl grundforskning som tillämpad forskning kommer ett lands industri att ha svårt att hävda sig i den internationella konkurrensen. Likaså kan man peka på den allmänna betydelse för produktionsvillkoren som samhällets insatser för hälsovård

och sjukvård etc. har. Den offentliga tjänsteproduktionen tillhandahåller således en rad av de bastjänster som är en förutsättning för näringslivets egen verksamhet.

Men i ett högt utvecklat industriland blir samverkan mellan varu- och tjänsteproduktionen betydligt mera direkt än så. På flera för Sverige viktiga industriella avsnitt sker f.n. en direkt integration mellan varu- och tjänsteproduktionen. En sådan integration kan utgå från investeringar i anläggningar o. d. som kompletteras med tjänster av olika slag. Integrationen kan också utgå från tjänster vilka kompletteras med varor av olika slag. Detta leder till utveckling av hela system för exportmarknaderna. Företagen utvecklas därmed till kvalificerade distributörer av hela system baserade på en mängd underleverantörer eller affärspartners. Denna förskjutning mot en allt högre grad av systemleveranser leder till en förändring av industrisamhället och också till nya typer av sysselsättning. Utvecklingen kommer troligen att ske i allt snabbare takt.

Exempel på integration mellan tjänster och varor är utvecklingen på datorområdet där själva datorn endast utgör en del i den större produkt som inte bara innehåller programmeringen av datorn utan även utgörs av kunskaperna om hur den organisatoriskt skall kunna inpassas i verksamheten och ges en optimal användning.

Ett annat exempel är robottillverkningen där den industriella roboten endast utgör instrument för förverkligandet av en i många fall omfattande omorganisation av tillverkningsprocessen.

Ytterligare exempel kan vara truckföretaget som erbjuder tjänster i form av handböcker, kurser och datorsimuleringar som komplement till den traditionella truckleveransen. Vidare kräver en maskinleverans ofta betydande kompletteringstjänster av typ underhåll och service. Serviceföretag som specialiserar sig på drift av t. ex. hotell kan medverka även vid byggandet.

Försäljningen av en dator eller en robot innefattar således inte längre bara en vara utan kring denna produkt grupperas en större eller mindre krets av tjänster, utan vilka varan knappast kan användas. På motsvarande sätt kan kring en tjänst grupperas olika typer av varor.

Den långsiktiga utvecklingen från ett industri- till ett tjänstesamhälle kan således inte uppfattas som en process där ett utvecklingsstadium avlöser ett annat utan snarare som en fördjupning av den industriella utvecklingen där den strikta åtskillnaden mellan varor och tjänster blir allt svårare att upprätthålla. De ömsesidiga beroendena mellan varorna och tjänsterna växer i betydelse. Beskrivningen av den nuvarande utvecklingsfasen som ett postindustriellt samhälle är därför knappast relevant. Snarare torde förändringarna leda till ett "tjänsteindustriellt" samhälle där varor och tjänster alltmer sammanförs i produktion av integrerade system. Detta gäller givetvis också inriktningen av den svenska exporten.

I denna allmänna utvecklingsbild ingår självfallet även framväxten av mer renodlade tjänsteformer. Detta gäller särskilt för viktiga delar av den offentliga tjänsteproduktionens område där tjänsterna produceras och efterfrågas med en relativt svag knytning till den industriella produktionen.

## 2.2 De allmänna egenskaperna hos tjänsteprodukterna

Tjänster definieras ofta genom att man anger egenskaper och karaktärsdrag. Dessa kan enligt tjänsteexportutredningen åskådliggöras på följande sätt genom en jämförelse med förhållanden för varor.

<i>Varor</i>	<i>Tjänster</i>
Är påtagliga	Är immateriella
Kan demonstreras före köp	Kan ej effektivt demonstreras, utan säljs genom beskrivningar och referenser
Indirekt kontakt möjlig (t. ex. broschyrer och varuprov)	Direktkontakt oftast nödvändig
Produktion skild från konsumtion (där emellan ligger t. ex. lagring och transport)	Produktion och konsumtion hänger ihop och är ofta samtidig (t. ex. tandvård). Kunden deltar ibland i processen (t. ex. utbildning)
Äganderätt övergår vid inköp	Ingen äganderätt övergår normalt (undantag t. ex. när tjänsten är inkapslad i en vara eller vid överlåtelse eller upplåtelse av rättigheter genom licenser)
Kan säljas vidare	Kan normalt ej säljas vidare (samma undantag som ovan)
Kan lagras hos säljare och köpare	Kan ej lagras

För att ge en ytterligare dimension till tjänstesektorernas karaktärsdrag och en illustration till hur dessa kan variera mellan olika typer av tjänster presenteras nedan en ram inom vilken de flesta tjänster kan rymmas.

Enkel och repetitiv (städning)	– Specialarrangerad och professionell (konsulttjänster)
Personlig kontakt (detaljhandel)	– Kontakt med ett system (bankomat)
Kapitalintensiv (transporter)	– Personalintensiv (vård, utbildning)
Konsumenttjänst (tvätt)	– Industritjänst (teknologisk tjänst)
En enhet (enskild restaurang)	– Nätverk (restaurangkedjor)

Tjänstesektorn rymmer således ett mycket stort spektrum av olika ekonomiska aktiviteter. Samtidigt finns det en rad olika egenskaper som skiljer tjänster från varor.

### 2.3 Den svenska tjänstesektorn

Tjänstesektorn utgör en stor och växande del av den svenska produktionen och sysselsättningen. Tjänstesektorn har visat en stadig tillväxt under hela efterkrigstiden både i antal sysselsatta och i andel av produktionen. Framväxten kan sägas vara en funktion av den industriella tillväxten dels genom de tjänster som utvecklas direkt kopplat till den industriella produktionen, dels genom att samhällets och individens ökade inkomster skapar en efterfrågan på mer specialiserade tjänster. Tjänsteproduktionen växer snabbare än bruttonationalprodukten. Ökningen har visserligen till största delen skett inom den offentliga sektorn men det finns en rad mera specialiserade, privata tjänstesektorer som har ökat kraftigt, t. ex. dator-tjänster.

Varuproduktionen i Sverige mätt i löpande priser har sjunkit från 51% av bruttonationalprodukten år 1965 till 38% år 1982. Samtidigt har tjänsteandelen ökat från 49% till 62%. De offentliga tjänsterna har under samma period ökat från 14% till 25%.

Produktivitetsutvecklingen, mätt som förädlingsvärde per arbetad timme, har också visat en positiv utveckling inom den svenska tjänstesektorn. Den genomsnittliga ökningen per år uppgår till 2,4% för privata tjänster under perioden 1974-1981. Motsvarande tal för industrin ligger på 1,5%. Transportsektorn har haft en särskilt hög produktivitetsökning. Detta kan bl. a. förklaras med den allt större användningen av modern teknologi. Den kommersiella tillämpningen av de teknologiska innovationerna, framför allt inom elektroniken, kommer att få betydelse för de flesta branscher. Men det är mycket som tyder på att dessa innovationer kommer att få särskilt stor betydelse för produktiviteten inom tjänstesektorn. Om vi i Sverige snabbt och på bred front tar tillvara alla de möjligheter som den tekniska utvecklingen skapar kommer vi också att skapa goda förutsättningar för en internationell konkurrenskraft på tjänsteområdet med stora möjligheter för en framtida tjänsteexport.

En mycket snabb teknisk utveckling sker på området tillämpad teknologi, framför allt för datorer och teleteknik. Denna utveckling innebär helt nya förutsättningar för industriell automation och för tjänsteproducenternas arbetsmetoder och organisation. Nyckelord i detta sammanhang är kapacitet, snabbhet och miniatyrisering.

Den offentliga sektorn utgör allmänt sett ett stöd och en tillgång för landets samlade exportansträngningar. Inom denna sektor har sedan lång tid skapats en infrastruktur som även utgör en viktig grund för exportarbetet. Vidare medverkar sektorn till en utveckling av varor och tjänster genom upphandling. Offentliga organ kan också fungera som "dörröppnare" på vissa marknader. Myndigheterna har dessutom referensobjekt för utländska köpare. Samspelet mellan den offentliga sektorn och näringslivet har således stor betydelse för svensk export.

Investeringsnivån för industrin i Sverige sjönk under 1970-talet både absolut sett och mätt i förhållande till bruttonationalprodukten. De kostnader som tjänsteföretag har för att utveckla sin kompetens och framtida konkurrensförmåga betraktas emellertid inte som investering i den offentliga statistiken. En allt större del av bruttonationalprodukten och antalet företag är att hänföra till tjänstesektorn. Dessa företags investeringar avser med all sannolikhet i högre grad kunskap, system, program och "investeringar" i humankapital. Sådana investeringar redovisas i statistiken som löpande förbrukning, vilket kan vara en av flera förklaringar till den statistiskt sett låga investeringsnivån under senare år.

Tjänstesektorn sysselsatte 2,7 milj. personer år 1982, dvs. ca 64% av antalet sysselsatta. Av dessa arbetade ungefär hälften inom den offentliga sektorn. Den långsiktiga trenden i den framtida sysselsättningen torde vara att allt färre människor kommer att syssla med direkt industriell varuproduktion. Allt fler kommer i stället att arbeta med tjänsteproduktion inom industrin och privata serviceföretag samt inom den offentliga sektorn.

#### 2.4 Den internationella tjänstehandeln

Den internationella tjänstehandeln uppkommer genom att tjänster/kunskap och resurser på olika sätt ställs till utländska marknadens förfogande. Betalningsströmmarna över gränserna uppkommer genom inkomster för utförda prestationer, räntor på utlånat kapital, inkomster av licenser, royalties m. m. Den fysiska överföringen kan ske genom individer, elektroniska kommunikationer, licenser m. m.

En stark koppling finns – som nämnts tidigare – mellan varu- och tjänstehandel. De flesta produkter och produktionsprocesser innehåller element av både varor och tjänster. Varuproduktion kräver således i ökad utsträckning industriell service. Tjänsteutförandet i sin tur kräver varuproduktion i form av t. ex. transportmedel, datorer samt anläggningsproduktion i form av fartyg, kraftverk, kabelnät för telekommunikationer och eldistribution. Detta leder till att internationell handel med varor och tjänster ofta är integrerad, vilket medför svårigheter att dra en entydig skiljelinje mellan varuhandel och tjänstehandel. I konventionell statistik är det också svårt att entydigt ange om betalningsströmmar över gränserna härrör från varu- eller tjänstehandel.

Tjänster kan således ingå i varor, t. ex. utbildningsfilm. Tjänster kan komplettera den internationella varuhandeln och produceras dels för att ge service till exporterande företag, dels för att betjäna dotterbolag i utlandet. Genom systemexport sammansätts olika komponenter till en enhet, t. ex. ett kraftverk. Tjänster kan också vara substitut för internationell handel med varor eller anläggningar, t. ex. leasing eller försäljning av patent.

En genomgång av de strategier som skapar framgångsrika tjänsteexportföretag pekar på den avgörande betydelse som ett företags ledning och

organisation har. Begrepp som kunskap, tillgänglighet, uthållighet och betalningsförmåga utgör villkor för en framgångsrik tjänstehandel. Det kan också konstateras att framgångsrika exportaffärer är beroende av ett förtroende mellan köpare och säljare. Detta har särskilt stor betydelse vid tjänstehandel beroende på dess speciella, ofta personliga, karaktär.

I flertalet i-länder uppgår tjänsternas andel av bruttonationalprodukten och av sysselsättningen till runt 60%. Exporten av tjänster ligger kring 20-35% av den totala exporten i resp. land. Exempel på sådana länder är Frankrike, Storbritannien, Norge, Sverige, Västtyskland, Japan och USA. Denna andel har under 1970-talet hållit sig ganska stabil. I nominella tal har tjänstehandeln ökat med 18% per år under samma period. Det finns dock betydande brister i det statistiska underlaget. Tillgängliga uppgifter visar att den internationella tjänstehandeln år 1982 uppgick till ca 585 miljarder US dollar. Den utgör därmed ca en fjärdedel av den totala handeln med varor och tjänster.

Den internationella tjänstehandeln domineras kraftigt av i-länderna. Tjänsteexporten är också begränsad till relativt få länder. 93% av all tjänsteexport kommer från 35 länder. Den störste exportören är USA med drygt 20% av världshandeln med tjänster. Därefter kommer Frankrike, Storbritannien och Västtyskland, i samtliga fall med mindre än 10% vardera. Sverige uppges ha 1,4% av världshandeln, vilket är en lägre andel än vad Sverige har av varuhandeln.

I internationell statistik (redovisas av internationella valutafonden, IMF) registreras tjänstehandel under fyra rubriker, nämligen transporter, resevaluta, avkastning på kapital och övriga tjänster. Fördelningen mellan dessa kategorier var år 1981 för kapitalinkomster 28%, transportinkomster 23%, reseinkomster 17% och övriga inkomster 22%. Transporternas och resevalutans andelar är sjunkande. Den del av tjänstehandeln som ökar är avkastning på kapital.

Störste exportör och importör av transporttjänster är Japan följt av USA. USA har också de största inkomsterna från resor, medan Västtyskland har de största utgifterna. USA är störst exportör och importör avseende avkastning på kapital.

## 2.5 Svensk tjänstehandel med utlandet

Den svenska exporten har traditionellt varit beroende av råvaror och kapital. Stora investeringar har gjorts för att höja kunskapsnivån genom satsningarna på universitet och högskolor och på företagets forsknings- och utvecklingsavdelningar. Sverige har således under hela efterkrigstiden byggt upp ett stort kunskapskapital och har av tradition en hög utvecklingsnivå liksom en väl utbyggd utbildningsstruktur. Dessa faktorer har medverkat till att höja den svenska konkurrenskraften. I detta perspektiv är det naturligt att Sveriges export blir alltmer kunskapsintensiv. Detta

gäller exporten från såväl den traditionella industrin som från tjänstesektorn.

Svensk export av tjänster uppgick år 1982 till ca 60 miljarder kr., jämfört med ca 50 miljarder kr. år 1981. Näringslivet svarade för ca 50 miljarder kr. år 1982 (ca 42 miljarder kr. år 1981). Tjänsteexporten utgör drygt 20% av den totala exporten. Fördelningen på olika typer av tjänster framgår av följande uppställning.

**Näringslivets, statens, kommunernas och hushållens export och import av tjänster åren 1981 och 1982 fördelad på transaktionslag, miljarder kr., avrundade belopp**

	Export		Import	
	1981	1982	1981	1982
<b>Näringslivet</b>				
Finansiella tjänster	15,8	19,9	21,4	26,9
Räntor	7,1	7,7	13,9	17,0
Försäkringar + godsförsäkringar	5,7	8,5	5,6	7,9
Utdelning, royalties, licenser, patent, bidrag, gåvor	3,0	3,7	1,9	2,0
Reala tjänster	25,9	30,1	19,1	22,8
Varutransporter	15,3	15,7	8,1	8,9
Entreprenader, tekniska konsulttjänster	5,2	7,1	3,0	3,2
Persontransporter, researrangemang	2,0	2,6	3,7	4,2
Provisioner, administration, övriga centrala tjänster, annonsering, reklam, PR, övriga tjänster	3,4	4,7	4,3	6,5
<b>Näringslivet totalt</b>	<b>41,8</b>	<b>50,0</b>	<b>40,5</b>	<b>49,5</b>
<b>Staten (inkl. riksbanken) och kommunerna</b>				
Räntor	2,2	2,6	6,4	8,8
<b>Hushållen</b>	<b>5,5</b>	<b>7,2</b>	<b>10,9</b>	<b>11,6</b>
<b>Summa näringslivet, staten, kommunerna och hushållen</b>	<b>49,5</b>	<b>59,8</b>	<b>57,8</b>	<b>69,8</b>

Som framgår av uppställningen utgjorde varutransporter den största enskilda posten på exportsidan, följd av försäkringar och entreprenader samt hushållens tjänsteexport i form av resevaluta och privata transfereeringar.

Exporten och importen av finansiella tjänster härrör till över 90% från banker, försäkringsinstitut och den varuproducerande industrin. Handeln med reala tjänster domineras av samfärdseln.

Större delen av den varuproducerande industrins tjänsteexport utgörs enligt statistiken av räntor, utdelningar och tekniska konsulttjänster. Av importen består dock ca 40% av reala tjänster, framför allt provisioner, konsulttjänster och reklam. Detta visar att de tjänster som i relativt stor utsträckning är kopplade till varuexporten inte särfaktureras som tjänster, utan ofta ingår som en del av varuvärdet. De varuproducerande företagen svarar således för en viss del tjänsteexport. Tjänsteexport härrör inte

enbart från tjänstesektorn utan till en relativt betydande del även från industrin. Den konventionella statistiken visar inte hela den industriella tjänsteleveransen eftersom den sällan specificerar tjänstehandel.

Om man vid en jämförelse mellan export och import av tjänster bortser från räntor på utländska lån, vilket ger en rimligare bild av faktiska förhållanden, erhålls följande uppgifter. Den svenska tjänsteexporten år 1982 uppgår då till ca 50 miljarder kr. jämfört med ca 40 miljarder kr. år 1981. Även importsiffrorna får korrigeras på samma sätt och uppgår då till 44 miljarder kr. år 1982 och ca 38 miljarder kr. år 1981. Därmed erhålls ett positivt saldo i tjänstehandelsutbytet.

De tjänsteproducerande näringarna är i allmänhet betydligt mindre exportinriktade än industrin. Endast samfärdseln har en exportandel av produktionsvärdet som är jämförbar med den varuproducerande industrin.

Sjöfarten är den bransch som har i särklass störst tjänsteexport i förhållande till omsättningen, ca 72%. Intäkterna från utlandet uppgick år 1981 till ca 13 miljarder kr. Motsvarande siffror för lufttransporter uppgår till ca 34% och 2 miljarder kr. För landtransporterande företag är exporten i förhållande till omsättningen mycket låg, ca 2%.

Byggnadsindustrins utlandsverksamhet leder ofta till ett utnyttjande av svenska underleverantörer. Den svenska export som följer på ett byggprojekt blir därmed många gånger betydande. Uppskattningsvis en tredjedel av den svenska byggeexporten består av tjänster.

Turismen är en speciell del av tjänsteexporten. Genom turismen finns mycket att vinna i form av direkta sysselsättningseffekter, utnyttjande och förädling av den svenska infrastrukturen samt säkerhet i betalningarna. Sveriges export av turism i vid bemärkelse uppgick år 1981 till drygt 9 miljarder kr.

Banker och försäkringsbolag hade år 1981 tjänsteintäkter från utlandet i form av räntor och försäkringar på sammanlagt ca 12 miljarder kr.

Vid en branschvis genomgång av det svenska näringslivet står det klart att i princip ingen form av tjänsteexport, som uppnått någon volym av betydelse, enbart bygger på en ren konsultativ verksamhet. Kunnandet utsträcks i hög grad till förmågan att utnyttja varor, t. ex. tekniska hjälpmedel eller anläggningskapital. Tjänsteproduktion och tjänstehandel kräver också ofta tillgång till varor. Likaså kräver varuproduktion tjänster av olika slag. Avgörande för volymen av tjänsteexporten är i vilken utsträckning säljaren särskilt tar betalt för själva tjänsten. Slutsatsen är således att förmågan till kombinationer mellan varor och tjänster är en förutsättning för att både varu- och tjänsteexporten skall kunna utvecklas.

## 2.6 Den svenska tjänsteexporten och biståndsarbetet

Det svenska biståndet används dels till bilateralt utvecklingssamarbete genom SIDA, BITS (beredningen för internationellt tekniskt och ekono-

miskt samarbete) m. fl. svenska biståndsorgan, dels till multilateralt utvecklings-samarbete via olika FN-organ och internationella finansieringsprogram. Biståndets koppling till tjänstehandeln sker främst genom svensk och internationell upphandling av konsulter och andra tjänsteföretag. Biståndsverksamheten har därmed en väsentlig roll såväl bilateralt som multilateralt för delar av den svenska tjänstesektorn och tjänstehandeln.

## 2.7 Sveriges framtida tjänsteexport

Sverige ligger väl framme när det gäller tjänstenäringsar. Sverige är bland de fem mest tjänsteintensiva länderna i världen. Exportandelen av tjänste-produktionen ligger relativt högt men det finns i landet en uppdämd kunskaps- och resursbas för ökad tjänsteexport.

Trots svagheter i den internationella statistiken är det mycket som tyder på att världsmarknaden för tjänster växer relativt snabbt. Detta innebär stora möjligheter till internationalisering för många svenska företag. Det gäller både rena tjänsteproducerande företag som är framgångsrika i Sverige och som får internationella tillväxtmöjligheter, och företag som främst säljer varor men successivt ökar sitt tjänsteinnehåll och lägger allt större vikt vid s. k. mjukvaror som affärsidé. Det är i detta sammanhang viktigt att understryka det samspel som finns mellan varu- och tjänstehandel och som har berörts tidigare. Detta kan ske antingen inom ramen för ett företag eller genom samarbete mellan två eller flera företag. Den kunskap som finns inom offentliga organ är också betydelsefull för en framgångsrik export. Ett samspel mellan privata företag och den offentliga sektorn i syfte att främja exporten är således av intresse. En integration mellan varor och tjänster i form av systemlösningar kommer att få än större betydelse i framtiden inte minst beroende på u-ländernas önskemål om sådana system.

Det kan konstateras att grunden för den svenska tjänsteexporten är kompetensen hos enskilda individer. De utgör nyckelpersoner i ett tjänsteföretag och kan liknas vid produkter i ett varuproducerande företag. Tjänsteexport kan utvecklas i alla delar av näringslivet. Förutsättningen är en specialistkompetens, ett organisatoriskt kunnande om hur man hanterar den egna personalen samt ett relativt tidsmässigt försprång jämfört med presumtiva konkurrenter. Tjänster som huvudsakligen baseras på debitering av tid kan dock på grund av sin natur i regel inte förväntas få någon större volym. I stället kan detta ske genom olika former av kombinationer mellan varor och tjänster. Den framtida svenska tjänsteexporten kan grupperas under följande rubriker:

- tjänster som komplement till varor,
- tjänster baserade på anläggningsskapital (t. ex. transporter),
- tjänster baserade på organisation (t. ex. städning),
- tjänsteandel i anläggningsexport (systemexport) samt
- finansiella tjänster (t. ex. bankverksamhet).

Sveriges möjligheter att öka exporten både av varor och av tjänster ligger främst i en kombination, där styrkan härrör från hög teknisk kompetens, medveten förädling av både tjänste- och varuproduktion, process- och logistikkunnande samt tillförlitlighet i gjorda åtaganden. Tjänster har en unik logistisk roll i dagens näringsliv och samhälle genom de finansiella tjänsterna försäkringstjänster, transporttjänster, kommunikationstjänster m. fl.

Sveriges möjligheter som tjänstenation kan skisseras på följande sätt:

- Tjänsteförädling på basis av gjorda investeringar i anläggningsskapital. Lönsamheten kan förbättras genom att affärstransaktionen inkluderar såväl förädlingsvärdet från tillverkningen som förädlingsvärdet från tjänsten med föga extra kapitalinvestering.
- Tjänsteexport baserad på kombinations- och systemutvecklingen mellan varor och tjänster.
- Teknologisering och automatisering av tjänstesektorer som leder till decentraliserad produktion, ökad produktivitet och mer osynliga förädlingskedjor (i form av informationsflöden mellan företag).
- Nya professionella tjänstekategorier utvecklas på arbetsmarknaden vilka ger välfärdseffekter.
- Nya typer av företagsformer för kommersialisering av mjukvaror som byggs upp i systemet mellan företag resp. mellan företag och offentliga tjänsteorganisationer.
- Spridning av svenska mjukvaror genom ökad internationell etablering av svenska tjänsteföretag.
- Ökad volym kan erhållas genom att koppla samman insatser för turism med presentation av svenska tjänster. Detsamma kan ske med utbildningsinsatser av olika slag i Sverige.

Exempel på automatisering och teknologisering av tjänster är bl. a. datoriserad penningförmedling genom bankomatsystem, det framväxande s. k. papperslösa kontoret med elektroniska postsystem, laseravläsningsetiketter och elektroniska utbildningshjälpmedel. En av konsekvenserna av automatiseringen är behovet av ökad kompetens. Den enskilde väktaren blir en kvalificerad systembevakare. Sekreteraren blir kommunikationsspecialist. Automatiseringen och teknologiseringen av tjänstesektorn förväntas inte leda till förlust av arbetstillfällen utan snarare till en utveckling av sysselsättningen.

Spjutspetsar för svensk tjänsteexport kan hämtas från en rad sektorer. Sådana kan t. ex. utgöras av

- industritjänster, t. ex. underhållsteknik
- distributionstjänster, t. ex. informationsförmedling
- sociala tjänster, t. ex. trafiksäkerhet
- konsumenttjänster, t. ex. turism.

Den största insatsen för att öka Sveriges tjänsteexport görs naturligtvis av företagen själva. Den svenska staten påverkar dock exporten genom att

ange vissa villkor för företagsamheten. Därtill kan staten hjälpa företagen genom att bidra till marknadsföring, krediter och kreditgarantier inom ramen för den traditionella exportfrämjande verksamheten. Vidare omfattar den offentliga sektorn, som nämnts tidigare, tjänster som kan komplettera näringslivet. Den offentligt finansierade infrastrukturen har också stor betydelse. Det gäller såväl den traditionella fysiska infrastrukturen som den "informationsinfrastruktur" som samhället har skapat för informations- och kunskapsförmedling.

## 2.8 Det internationella arbetet med tjänstehandelsfrågor

Tjänster är ett samlande begrepp på en rad mycket olika aktiviteter alltifrån traditionell sjöfart till nya högteknologiska kommunikationssystem. Transporter och försäkringar är exempel på tjänsteaktiviteter som har varit och är nödvändiga för en utveckling av varuhandeln. Handeln med sådana tjänster har därför sedan länge varit föremål för internationella diskussioner och regleringar genom olika avtal. Under senare år har man dock börjat tala om ett mer övergripande regelsystem för handeln med tjänster. Skälet till detta är i första hand att tjänsteaktiviteter tar en allt större andel av produktion och sysselsättning främst i i-länderna, men även i en rad u-länder.

Handeln med tjänster försvåras dock på olika sätt. Exempel härpå är förbud mot utländsk etablering (vilket ofta är enda möjligheten att tillhandahålla en tjänst i ett annat land), svårigheter att få arbetstillstånd samt olika regler för inhemska och utländska företag beträffande t. ex. skatter, subventioner och kreditgivning. Ytterligare hinder för tjänstehandeln är valutarestriktioner, som försvårar fria kapitalrörelser, samt diskriminerande regler för statlig upphandling. Vissa hinder är mer relevanta för en del sektorer än för andra, t. ex. är etablerings- och valutarestriktioner kanske särskilt besvärande för bankverksamhet. Vidare skiljer sig hindrens karaktär och betydelse mellan olika sektorer. Flertalet av de faktorer som upplevs som hinder för handel med tjänster har dock ursprungligen tillkommit av helt andra skäl t. ex. i form av nationella regleringar för att skydda konsumenter, kontrollera och styra investeringar etc. För att få kunskap om vilka hinder som finns, se till att inga nya hinder tillkommer samt att på sikt även minska befintliga hinder önskar ett antal länder, däribland Sverige, få till stånd internationella förhandlingar om handeln med tjänster.

Ett ytterligare skäl som nämns för förhandlingar om tjänstehandeln är att de bör kunna påskynda en omstrukturering av i-ländernas ekonomier så att en ökande andel av världens industriproduktion kan utvecklas i u-länderna.

Sveriges tjänstesektor är stor och växande, vilket fört med sig en hög och konkurrenskraftig kompetens på en rad områden. Den svenska rege-

ringen har därför i internationella sammanhang uttryckt ett klart intresse för framtida förhandlingar i syfte att frigöra och förenkla handeln med tjänster. Sverige stöder således det arbete som pågår i olika internationella organisationer för att förbereda sådana förhandlingar och öka kunskapen om tjänstesektorn och dess betydelse för den nationella och internationella utvecklingsprocessen.

Den organisation som hittills ägnat mest arbete åt att analysera handeln med tjänster är *Organisationen för ekonomiskt samarbete och utveckling, OECD*. Redan i anslutning till att OECD bildades år 1960 antogs koden om liberalisering av löpande osynliga betalningar och koden om liberalisering av kapitalflöden. Dessa koder håller f. n. på att revideras i syfte att få ett effektivare instrument för internationellt samarbete på tjänstehandelsområdet. År 1979 inleddes en omfattande kartläggning av hindren för handel med tjänster inom områdena hyggnads- och anläggningsverksamhet inkl. teknisk konsultverksamhet, bank- och försäkringsverksamhet samt sjöfart. F. n. pågår arbete med turism, film och audiovisuella tjänster samt datatjänster och telekommunikationer. Parallellt med dessa vertikala branschanalyser pågår studier av möjligheterna att på tjänstehandeln tillämpa de allmänna handelspolitiska principer som är etablerade för varuhandeln. Ett omfattande arbete bedrivs således inom OECD för att studera olika delar av tjänstehandeln, förstärka de instrument som OECD förfogar över och förbereda kommande internationella förhandlingar.

Den svenska inställningen har av flera skäl varit att förhandlingar om tjänstehandeln bäst kan ske inom ramen för *det allmänna tull- och handelsavtalet, GATT*. GATT tillskapades visserligen ursprungligen för att förhandla ner tullar och olika hinder för varor vid gränserna, men under Tokyo-rundan (åren 1973-79) etablerades vissa principer för icke-tariffära handelshinder som borde kunna gälla även för tjänstehandeln. GATT är det forum som finns för multilaterala handelsförhandlingar och ett sådant forum bör anpassas i takt med att handelns innehåll och mönster förändras. Hinder för handel har dock, som tidigare nämnts, ofta sin grund i nationella regleringar, som har tillkommit av andra skäl än som handelshinder. Det kan därför visa sig bli svårt att minska sådana hinder genom förhandlingar i GATT.

Tjänstehandeln utgör en viktig del av världshandeln både självständigt och i kombinationer med varuhandeln. Det vore därför, enligt svensk mening, att föredra att de principer som förhandlas fram för tjänstehandeln i så stor utsträckning som möjligt knyter an till de regler som gäller för varuhandeln. Detta möjliggör ett samspel mellan åtaganden avseende både tjänster och varor. I Sveriges intresse ligger också att kommande tjänsteförhandlingar om minskning av handelshinder blir multilaterala och att så många länder som möjligt inkluderas i avtalen. Detta är möjligt om förhandlingarna sker inom GATT.

Vid GATT:s ministermöte år 1982 beslöts att enskilda medlemsländer skulle göra nationella studier med sikte på beslut vid de avtalsslutande parternas möte i november 1984 om, och i så fall hur, GATT skall engagera sig i tjänstehandeln. I november 1984 hade åtta studier notifierats i GATT, bl. a. Sveriges. Sedan dess har ytterligare fem studier tillkommit, alla från i-länder. Inför mötet presenterade de nordiska länderna ett förslag om bildande av en arbetsgrupp inom GATT för att studera vissa för tjänstehandeln viktiga frågor. Detta förslag stöddes av ett flertal länder. Andra länder, i första hand u-länderna, ansåg att det var för tidigt att bilda en arbetsgrupp när så få länder har lämnat in studier. De ville lämna tid för fler länder att bidra till ett material som skulle kunna bilda underlag för vidare analys. Vid mötet i november 1984 beslutades att utbytet av information skulle fortsätta och att nödvändigt bistånd skulle erhållas från GATT-sekretariatet. Resultatet tillsammans med arbete från andra internationella organisationer avses utgöra grund för ett beslut hösten 1985 huruvida multilaterala åtgärder inom detta område var lämpliga och önskvärda.

*FN:s konferens för handel och utveckling, UNCTAD*, har haft mandat att behandla handel med tjänster ända sedan organisationen bildades. Arbetet har hittills främst koncentrerats på sjöfart och försäkringar. Inom sjöfarten har etablerats en uppförandekod för linjekonferenser. Vissa mer allmänna studier om tjänster har gjorts, bl. a. en statistisk analys av tjänstsektorns betydelse nationellt och internationellt. Därtill har en rad sektorstudier genomförts t.ex. om sjöfart och försäkringar. Under den sjätte konferensen i Belgrad år 1983 beslutades att uppmana UNCTAD-sekretariatet att fortsätta de inledda studierna, särskilt med avseende på tjänster- nas roll i utvecklingsprocessen.

Det är framför allt inom OECD, GATT och UNCTAD som allmänna analyser och studier av tjänstehandeln görs. Därutöver pågår ett omfattande arbete i olika organisationer avseende enskilda delar av tjänstehandeln. Exempel på sådana är International Maritime Organization (IMO), International Civil Aviation Organization (ICAO), International Air Transport Association (IATA), International Telecommunication Union (ITU) och World Intellectual Property Organization (WIPO).

För att kunna bidra konstruktivt i det internationella arbetet samt för att förbereda Sverige för kommande multilaterala förhandlingar om tjänstehandeln pågår inom utrikesdepartementet ett aktivt arbete med att i första hand klarlägga svenska intressen, men också att söka utforma en förhandlingsuppläggning som kan underlätta en positiv utveckling av världshandeln.

Handel med tjänster kommer att bli föremål för intensifierade internationella diskussioner, kanske särskilt inom ramen för en ny multilateral förhandlingsrunda. Med tanke på att flertalet länder ännu inte analyserat och preciserat sina intressen kommer det med all sannolikhet att dröja innan man kan uppnå konkreta resultat.

Sverige har ett stort tjänstekunnande såväl inom tjänstesektorn som inom industrin. Detta kunnande har potential att i ännu högre grad bidra till en förstärkning av vår bytesbalans. Det ligger därför i svenskt intresse att ägna ett betydande engagemang åt att förbereda kommande förhandlingar och påverka utformningen så att den internationella handeln med tjänster underlättas.

### 3 Åtgärder för att främja den svenska exporten av tjänster

Jag kommer under detta avsnitt att ta upp tjänsteexportutredningens olika förslag. Därutöver kommer jag att i avsnitt 3.2.2 behandla en fråga som inte tagits upp av utredningen, nämligen den om utnyttjande av de allmänna och särskilda investeringsfonderna för investeringar i realkapital utomlands.

Förslagen under avsnitt 3.2.1, 3.2.2 och 3.4.4 föreläggs riksdagen för beslut. Vad jag i övrigt framför som min bedömning kan genomföras efter beslut av regeringen.

Jag har i de frågor som tas upp i avsnitten 3.2 och 3.3 samrått med chefen för finansdepartementet. Övrigt samråd framgår under resp. avsnitt.

#### 3.1 Tjänstehandelsdelegation

**Min bedömning:** Regeringen bör tillsätta en delegation för tjänstehandelsfrågor. Delegationen skall tjäna som ett forum för informationsutbyte och diskussion i syfte att främja och utveckla tjänstehandeln.

I delegationen bör finnas representerade såväl departement, myndigheter som organisationer och företag med anknytning till tjänstehandelsområdet. Verksamheten skall vara riktad mot utlandsmarknaderna.

**Utredningens förslag:** Inom utrikesdepartementets handelsavdelning bör inrättas en särskild tjänstehandelsberedning med uppgift att aktivt granska lagförslag och andra förslag som kan komma att inverka på Sveriges förutsättningar för internationell handel (se betänkandet s. 180-181).

**Remissinstanserna:** Flertalet remissinstanser, som har yttrat sig i denna fråga, är positiva till förslaget om en beredning (se bilaga 2, s. 56).

**Skälen för min bedömning:** Inom utrikesdepartementet bereds frågor avseende Sveriges handel, inkl. handeln med tjänster. Tjänstesektorns arbetsförhållanden i allmänhet styrs eller påverkas av en rad olika departement, myndigheter och organisationer. Tjänstehandelsfrågorna har under senare tid fått ökad uppmärksamhet, inte minst på det internationella planet, och

förväntas få än större tyngd den närmaste tiden. Ett ökat informationsutbyte och diskussion med intressenter på detta område är därför angeläget i syfte att främja och utveckla tjänstehandeln. Den föreslagna delegationen avses kunna bli ett sådant forum. Delegationen bör således kunna fungera som ett forum för diskussion, information och impulsgivning vad avser olika förslag och idéer som kan komma att inverka på Sveriges förutsättningar för internationell handel med tjänster. Det arbete som redan bedrivs, inte minst på det internationella planet, utgör därvid en betydelsefull grund. Vidare kan delegationen tjäna som ett diskussionsforum i det svenska förberedelsearbetet inför de internationella förhandlingarna om tjänstehandel.

Delegationen bör med nödvändighet ges en bred representation med företrädare för en rad tjänstesektorer. Såväl företag/branschorganisationer och liknande som myndigheter och departement bör därför delta. En sådan delegation kommer således att omfatta ett större antal personer. Fördelen härmed är att impulser och förslag i olika frågor kan erhållas från en bred intressentkrets samtidigt som information kan nå ut till denna krets på ett snabbt sätt. Det kan vara lämpligt att delegationen sammanträder 2-4 gånger per år. Arbetsgrupper för närmare diskussion av olika frågor kan också med fördel bildas ur delegationen.

Enligt vad jag har erfarit har chefen för kommunikationsdepartementet för avsikt att föreslå regeringen att en beredning för internationella transportfrågor tillsätts. Jag förutser att en nära samverkan mellan beredningen och den av mig förordade delegationen kommer att äga rum.

### 3.2 Utnyttjande av investeringsfonder m. m.

#### 3.2.1 Utnyttjande av investeringsfonder

**Mitt förslag:** De ändamål för vilka allmänna och särskilda investeringsfonder nu får tas i anspråk utsträcks till att avse även kostnader för främjande av tjänsteexport.

**Utredningens förslag:** En särskild fond för marknadsföring och avsättning av tjänster i utlandet införs. Företagen får rätt att avsätta 10% av lönesumman till fonden. Avsättningen är avdragsgill. Fondmedlen arbetar vidare i företaget och skall inte sättas in på räntelöst konto i riksbanken. Fonden måste inom fem år tas i anspråk för sitt ändmål, dvs. för marknadsföring och avsättning av tjänster i utlandet. Om fonden inte utnyttjas inom femårsperioden, skall den återföras till beskattning. Därvid skall också ett tillägg på 20% tas upp som skattepliktig intäkt (se betänkandet s. 182-185).

**Remissinstanserna:** En del remissinstanser, bl. a. *Sveriges industriförbund*, *SAF* och *Svenska konsultföreningen*, är positiva till förslaget. Andra instanser, t. ex. *statens industriverk* och *riksskatteverket*, är positiva till tanken att samma stimulans bör ges för tjänster som för varor vid avsättning i utlandet men anser att investeringsfondssystemet bör anpassas också till tjänsteexport. Industriverket är tveksamt till om avsättning till en exportfond kommer att göras i någon större utsträckning, i synnerhet som speciella villkor är förenade med utnyttjandet (se bilaga 2 s. 56–57).

**Skälen för mitt förslag:** Tjänsteexportörer kan erhålla selektiva branschriktade stöd inom ramen för den nuvarande statliga exportfrämjande verksamheten. Det kan t. ex. gälla det särskilda konsultstödet eller stöd till projektexport, administrerade av Sveriges exportråd. Därutöver kan det finnas anledning att på samma sätt som för varor ange förutsättningar för ett mer generellt stöd.

Investeringsfondssystemet innebär att företaget medges avdrag vid inkomsttaxeringen med ett lika stort belopp som sätts av till en investeringsfond. För avdragsrätt krävs dock att företaget på räntelöst konto i riksbanken betalar in ett belopp som, såvitt avser den allmänna investeringsfonden, motsvarar 75% och, såvitt avser den särskilda investeringsfonden, 100% av avsättningen. När fonden tas i anspråk för tillåtet ändamål får företaget skattefritt disponera medlen på riksbanken men går samtidigt miste om avdragsrätten för den del av investeringen som täcks med fonden. Fondavsättning och kontoinbetalning kombinerat med fondutnyttjande och kontoutbetalning leder därför inte till någon definitiv skattelättnad utan endast till att beskattningen skjuts upp. Denna skattekredit är särskilt värdefull om investeringen avser byggnader eller andra tillgångar med vanligtvis lång avskrivningstid.

Investeringsfonderna kan f. n. tas i anspråk bl. a. för kostnader för att främja avsättning utomlands av varor som tillverkas här i riket. Mot bakgrund av den utveckling inom internationell handel som ägt rum under senare tid är det enligt min mening rimligt att varu- och tjänsteexport behandlas enligt likartade principer. Fondsystemet bör därför kunna utnyttjas även för kostnader för tjänsteexportfrämjande åtgärder. Jag anser det inte lämpligt att, som utredningen har föreslagit, införa ett fondsystem som uteslutande tar sikte på export av tjänster. Ett sådant system skulle ge upphov till samordningsproblem med övriga investeringsfonder och förorsaka merarbete för såväl företagen som myndigheterna.

Jag föreslår därför att utvidgningen av investeringsfondernas ändamål bör avse det nu befintliga systemet och närmare bestämt de allmänna investeringsfonderna enligt lagen (1979:609) om allmän investeringsfond och de särskilda investeringsfonderna enligt lagen (1982:1185) om inbetalning på särskilt investeringskonto. Tillräckliga skäl att ändra lagstiftningen om vinstfonder eller allmänna investeringsreserver föreligger däremot enligt min uppfattning inte.

Mitt förslag innebär således att de allmänna och särskilda investeringsfonderna skall kunna utnyttjas för kostnader som är ägnade att främja export av tjänster. Härmed avses kostnader för t. ex. reklam, marknadsundersökningar och utbildning med syfte att öka tjänsteexporten. Utvidgningen föranleder tillägg i 5 § första stycket i lagen (1979:609) om allmän investeringsfond och 7 § första stycket i lagen (1982:1185) om inbetalning på särskilt investeringskonto.

### 3.2.2 Investeringar i utlandet

**Mitt förslag:** De allmänna och särskilda investeringsfonderna skall kunna tas i anspråk i samband med investeringar i maskiner och andra inventarier utomlands.

**Skälen för mitt förslag:** Fondutnyttjande för investeringar i realkapital utanför Sveriges gränser är som regel inte tillåtet. Investeringsfonderna får i princip tas i anspråk endast för inventarier som är avsedda att användas i här i riket bedriven verksamhet. Från denna regel görs undantag bara för transportmedel i internationell trafik. Förbudet mot fondutnyttjande för inventarier i utlandet gäller vare sig verksamheten utomlands drivs självständigt eller genom filial.

Svenska företags investeringar i maskiner och andra inventarier utomlands kan få positiva effekter på såväl sysselsättningen här som bytesbalansen. Det kan t. ex. vara fråga om uppförande av prov- eller referensanläggningar i andra länder. Enligt min mening är det befogat att i särskilda fall öppna en möjlighet för fondutnyttjande i samband med investeringar av detta slag.

En första förutsättning för att en investeringsfond skall få utnyttjas för en utlandsinvestering bör enligt min mening vara att den utländska verksamheten utgör en del av den rörelse som det svenska företaget bedriver i Sverige. Fondutnyttjande för en självständig i utlandet bedriven rörelse bör alltså inte komma i fråga. Sådan verksamhet beskattas som inkomst av kapital. Likaså synes det uteslutet att tillåta att en fond jämte spärmedel förs över till ett utländskt dotterbolag. För att fonden skall kunna användas bör således krävas att det svenska företaget har en filial e. d. i utlandet.

Enligt intern svensk rätt beskattas ett svenskt företag för inkomst avseende filialverksamhet i utlandet på samma sätt som om verksamheten hade bedrivits i Sverige. Ett eventuellt fondutnyttjande utomlands får därmed samma konsekvenser som om investeringen hade skett i Sverige. Saken kan emellertid komma i annat läge om den utländska verksamheten till följd av dubbelbeskattningsavtal helt eller delvis undantas från beskattning i Sverige. I det sammanhanget finns det anledning att skilja mellan credit of tax-avtal och exempt-avtal.

Är avtalet avfattat enligt credit of tax-metoden taxeras det svenska företaget för all inkomst, således även för den som härrör från verksamheten i utlandet. Vid debiteringen av den svenska skatten får företaget dock räkna av eventuell påförd utländsk skatt. Ett fondutnyttjande avseende en filial i utlandet ökar företagets framtida taxeringar (i Sverige) men påverkar inte den utländska skattens storlek. Den skattemässiga effekten blir därmed densamma som om fonden använts i Sverige.

Vid tillämpning av exempt-metoden taxeras företaget endast för den i Sverige bedrivna verksamheten. Utlandsverksamheten beskattas enbart i utlandet. Ett fondutnyttjande leder därför till en definitiv skattelättnad för företaget (taxeringen i Sverige påverkas inte av bortfallet av avskrivningsunderlag på den utländska anläggningen). – Tillämpas däremot s. k. alternativ exempt torde resultatet bli detsamma som vid credit of tax.

Vid bedömningen av om investeringsfonder skall få utnyttjas utomlands bör hänsyn rimligen tas till om frisläppet innebär en skattecredit (liksom i Sverige) eller om företaget får en definitiv skattelättnad. Det torde endast i undantagsfall vara motiverat att ge en investering i utlandet en större stimulans än en motsvarande investering i Sverige.

Fondutnyttjande utomlands bör medges endast beträffande stora och lätt identifierbara projekt. Tillstånd bör lämnas bara om investeringen framstår som önskvärd från allmän synpunkt. Den föreslagna utvidgningen bör därför utformas som en dispensregel. Möjligheten att medge dispens bör ligga hos regeringen. Den s. k. fria sektorn, dvs. fondutnyttjande utan särskilt tillstånd, bör inte få användas i samband med investeringar utomlands. Vid fondutnyttjande måste beaktas de krav på finansiering i utlandet av direkta investeringar som riksbanken uppställer inom valutareglernings ram.

Den av mig skisserade utvidgningen av investeringsfondernas användningsområde bör begränsas till att avse inventarier. Jag är alltså inte beredd att föreslå att även byggnader utomlands skall kunna finansieras via fondsystem.

Vad jag nu har föreslagit föranleder ett tillägg i 5 § fjärde stycket lagen (1979:609) om allmän investeringsfond och 7 § fjärde stycket lagen (1982:1105) om inbetalning på särskilt investeringskonto. Samtidigt bör enligt min mening det något oklara uttrycket "avsedda att användas i här i riket bedrivna verksamhet" i första stycket b nämnda lagrum ändras till "avsedda att användas här i riket". Motsvarande ändringar bör göras i 7 § första stycket b lagen (1980:456) om insättning på tillfälligt vinstkonto och 8 § första stycket b lagen (1979:610) om allmän investeringsreserv.

### 3.3 Beskattning vid utlandstjänstgöring

Från utredningens sida framhålls att närvaro på utlandsmarknaden är av avgörande betydelse för tjänsteexport. Med hänsyn härtill anföras att nuva-

rande ettårsregel enligt kommunalskattelagen bör ändras till en sexmånadersregel (betänkandet s. 185-186). Nuvarande ettårsregel medger undantag för beskattning vid anställning utomlands om anställningen och vistelsen varat minst ett år eller om anställningen enligt anställningsavtal eller på annan grund kan antas komma att vara minst ett år. Chefen för finansdepartementet kommer senare denna dag att föreslå regeringen att lägga vissa förslag på detta område (prop. 1984/85: 175). Bl. a. föreslås att den s. k. ettårsregeln ändras och i de flesta fall ersätts med en sexmånadersregel.

Den föreslagna sexmånadersregeln innebär att en person som uppbär inkomst vid utlandstjänstgöring skall undantas från beskattning i Sverige för denna inkomst om tjänstgöringen pågått minst sex månader och avsett anställning hos arbetsgivare som driver rörelse från fast driftställe i det land där arbetet utförs. Den som inte är anställd hos sådan arbetsgivare skall ändå befrias från skatt i Sverige på inkomst från utlandstjänstgöring om vistelsen och anställningen varat minst ett år i ett och samma land.

Förslaget avses vidare innebära, i motsats till gällande regler, att även anställda i stat och kommun kan komma att undantas från skatt i Sverige om staten resp. kommunen driver rörelse från fast driftställe i utlandet. Den nya lagstiftningen föreslås träda i kraft den 1 juli 1985.

Utredningens förslag på denna punkt kommer därmed att vara tillgodosett i så stor utsträckning som har ansetts möjlig.

### 3.4 Marknadsföringsåtgärder

#### 3.4.1 Projektförmedling

**Min bedömning:** Sveriges exportråd bör ges i uppdrag att specificera ett projekt avseende en försöksverksamhet med datoriserad projektförmedling och upphandling av tjänster. Projektet kan utföras av Sveriges exportråd på lämplig utlandsmarknad.

**Utredningens förslag:** Överensstämmer med min bedömning. Därutöver har utredningen föreslagit att försöksverksamheten läggs ut på entreprenad och att London väljs som förmedlingspunkt (se betänkandet s. 186-188).

**Remissinstanserna:** Flertalet remissinstanser tillstyrker förslaget (se bilaga 2, s. 59).

**Skälen för min bedömning:** De svenska företag som redan arbetar på utlandsmarknaderna är en viktig resurs och kunskapskälla. Närvaron på marknaderna gör att upplag om projekt kan spåras relativt tidigt. Exportrådet bedriver sedan lång tid tillbaka en förmedling av information till näringslivet om intressanta projekt finansierade av de internationella finan-

sieringsinstitutionerna. En datoriserad förmedling av sådan information bör prövas. Jag finner det därför naturligt att exportrådet också får uppgiften att specificera ett projekt i syfte att finna en eventuell ytterligare väg att knyta samman det svenska utbudet med en efterfrågan på utlandsmarknaderna. Den utlandsbaserade svenska exportindustrin bör kunna utgöra en viktig informationskälla i detta hänseende. Arbetet med att specificera projektet bör självfallet integreras med de prioriteringar av branscher och länder som exportrådet arbetar efter.

### 3.4.2 Tjänstehandelssymposier

**Min bedömning:** Tjänstehandelssymposier, som hittills genomförts i bl. a. San Francisco och Singapore, bör fortsättningsvis utgöra en del av Sveriges exportråds löpande verksamhet. Även tjänstehandelssymposier arrangerade av andra intressenter bör från fall till fall kunna stödjas från officiellt håll.

**Utredningens förslag:** Överensstämmer med min bedömning (se betänkandet s. 188-189).

**Remissinstanserna:** De instanser som har uttalat sig är positiva till förslaget (se bilaga 2, s. 59-60).

**Skälen för min bedömning:** Under utredningsarbetets gång har utredningen initierat tjänstehandelssymposier på några marknader. Sådana symposier har genomförts bl. a. i San Francisco och Singapore. Aktuella områden har bl. a. varit internationell bankverksamhet, sjukvård och industriellt underhåll. Denna typ av exportfrämjande är ett intressant och viktigt sätt att göra det svenska utbudet av tjänster känt. Marknadsföringen av tjänster bygger särskilt på att utveckla varaktiga kontakter mellan säljare och köpare. Jag förordar därför att denna typ av verksamhet fortsätter inom ramen för exportrådets löpande verksamhet.

Självfallet kan symposier också initieras och genomföras i privat regi. Ett officiellt stöd i sådana sammanhang bör kunna ges om så bedöms lämpligt. En prövning får ske från fall till fall.

Intressanta områden för kommande symposier kan bl. a. vara högteknologi, datasäkerhet, banksystem, försäkringssystem, energi, transportplanering, industriunderhåll och sjukvård.

### 3.4.3 Stipendieverksamhet

**Min bedömning:** Nu gällande stipendieformer bör utnyttjas för att främja tjänsteexporten. Någon ny stipendieform bör inte införas.

**Utredningens förslag:** Stipendier bör kunna ges till personer i svenskt näringsliv som önskar praktisera utomlands och till utländska medborgare som har betydelse för vårt handelsutbyte. Svenska institutet bör under en försöksperiod om fem år tilldelas 2 milj. kr. per budgetår för denna typ av verksamhet (se betänkandet s. 190-191)

**Remissinstanserna:** Några remissinstanser uttalar ett allmänt stöd för förslaget. *Svenska institutet* anser att verksamheten på ett naturligt sätt kan inordnas i dess verksamhet (se bilaga 2, s. 60).

**Skälen för min bedömning:** Utredningens grundläggande tanke, att utvidga kretsen av personer som bör kunna få stipendier, synes riktig. Enligt vad jag har erfarit finns det emellertid redan olika stipendieformer med mer eller mindre nära anknytning till tanken och syftet med utredningens förslag. Såväl styrelsen för teknisk utveckling som statens industriverk och Svenska institutet bedriver sådan verksamhet. Institutet administrerar också viss stipendieverksamhet riktad mot u-länder på uppdrag av beredningen för internationellt tekniskt och ekonomiskt samarbete (BITS). Vidare kan här pekas på den av Sveriges exportråd administrerade svensk-franska språkfonden som delar ut stipendier för studier och arbete i Frankrike. Mot denna bakgrund finns det enligt min mening inte skäl att, som utredningen föreslagit, nu införa ytterligare stipendier, utan redan existerande stipendiesystem bör i stället utnyttjas. Jag avser att ta initiativ till en genomgång av de olika institutionernas verksamhet på detta område för att tillsammans med dessa diskutera om förändringar behöver göras i nuvarande system för att ytterligare tillgodose behoven av stipendier i nu aktuellt avseende.

#### 3.4.4 Konsultstöd

**Mitt förslag:** Det statliga stöd med villkorlig återbetalningsskyldighet vid erhållen order, som Sveriges exportråd beslutar om till sådana konsultföretag som arbetar med förstudier eller anbud rörande utvecklingsprojekt i u-länder, ändras till ett garantistöd. En tredjedel av kostnaderna skall täckas av stödet. Vidare utvidgas landkretsen till samtliga länder. Stöd skall kunna ges utan att det är bundet till visst projekt. Beslut i enskilda ärenden skall som hittills fattas av Sveriges exportråd.

Garantiramen för konsultstödet sätts till 5,2 milj. kr. Regeringen bör inhämta riksdagens bemyndigande att medge att utfästelser om stöd avseende konsultexport får lämnas till detta belopp.

**Utredningens förslag:** Det särskilda konsultstödet avskaffas och svenska konsulter får möjlighet till stöd genom verksamheten svensk projektexport (se betänkandet s. 192-193).

**Remissinstanserna:** Flera instanser stödjer förslaget. Andra, t. ex. *Svenska konsultföreningen*, *Industriförbundet* och *SAF* motsätter sig förslaget. Konsultföreningen anser bl. a. att nuvarande stödform bör finnas kvar som ett utmärkt och för samhällsekonomi lönsamt komplement till stödet till svensk projektexport. *Sveriges exportråd* anser att nuvarande ordning bör råda även i framtiden (se bilaga 2, s. 61).

Exportrådet har vidare i en särskild skrivelse föreslagit vissa utvidgningar av nuvarande konsultstöd. Det bör enligt exportrådet även kunna utgå för förberedande marknadsstudier och prekvalificering som introduktion till en etablering på marknaden. Exportrådet föreslår därför att reglerna utformas så att bidrag till kostnader för förstudier även skall kunna utgå till generella sådana avseende viss u-landsmarknad utan att dessa är knutna till visst projekt.

**Skälen för mitt förslag:** Det särskilda konsultstödet infördes under senare hälften av 1970-talet som ett sätt bland flera att främja export till u-länder (prop. 1976/77: 83, NU 47, rskr 332). Stödet utgår som ett individuellt stöd med återbetalningsskyldighet i de fall kontrakt erhålles. Stödet har i praktiken kommit att utformas som ett slags garantistöd eftersom utbetalning i regel sker i efterskott. Detta kan medföra att utfästelse och utbetalning sker under olika budgetår.

Den totala exportfrämjande effekten av konsultstödet bedöms vara god. Under perioden 1977/78-1983/84 har 618 ansökningar om stöd inlämnats varav 405 har erhållit utfästelser. Antal erhållna order uppgår till 68. Ytterligare ett antal har ännu inte avgjorts. Den totala anbuds-kostnaden för gjorda utfästelser uppgår till drygt 50 milj. kr. varav drygt 20 milj. kr. har täckts genom statsanslag. Det förväntade arvodet för gjorda utfästelser uppskattas till drygt 7 miljarder kr. En stor del av projekten rör infrastrukturprojekt. Den geografiska fördelningen av ansökningarna visar dominans för Mellanöstern. Därefter följer Afrika.

Sedermera har ett stöd införts till projektexport i form av bidrag till samverkande företag (prop. 1978/79: 123 bil. 2, NU 59, rskr 415 och prop. 1983/84: 100 bil. 5, NU 40, rskr 382). Inriktningen av detta stöd är mer allmänt täckande och kan också utgå till tjänsteexportörer. Stödet har numera formen av ett garantistöd med som regel utbetalning i efterskott i de fall ett projekt inte leder till kontrakt.

Konsultföretag kan således få ta i anspråk medel via svensk projektexport. Konsultstödet har emellertid visat sig ha en gynnsam effekt på konsultföretagens exportverksamhet jämfört med en förhållandevis blygsam belastning på statsbudgeten. Stödformen finns också kvar i Sveriges konkurrentländer. Jag är mot denna bakgrund inte beredd att nu föreslå att konsultstödet avskaffas som egen stödform och inordnas i svensk projektexport.

Däremot kan det finnas anledning att överväga eventuella förändringar i nuvarande inriktning och utformning av konsultstödet. Hittills har stödet varit förbehållet projekt i u-länder. Det finns dock en rad intressanta projekt i andra delar av världen som inte nu kan komma i åtnjutande av denna stödform. Jag anser därför att konsultföretag bör kunna få stöd för projekt även i andra länder än u-länder. Länderkretsen bör därför inte begränsas.

I vissa fall kan det finnas anledning att utföra förstudier m. m. eller att etablera sig på en marknad utan att detta är bundet till ett visst projekt. Genom sådana studier eller etablering ökar sannolikt möjligheterna att ge anbud på olika projekt och därmed ökar också intäktsmöjligheterna. Enligt min mening bör stöd kunna utgå också för sådana aktiviteter. Jag förutsätter inte något ökat statligt medelsbehov härför. I de fall utbetalning av stödet sker i förväg bör erhållet stöd återbetalas i den mån anbud erhålls inom rimlig tid efter etableringen eller förstudien har genomförts.

Det har visat sig att garantiformen som stödform har klara fördelar framför bidragsformen med återbetalningsskyldighet, inte minst ur administrativ synvinkel. Den utformning konsultstödet har fått i praktiken visar också detta. Jag anser därför att konsultstödet hädanefter bör utgå som ett garantistöd. Stödet bör täcka upp till en tredjedel av kostnaderna sett över anslaget. En parallell kan här dras till nuvarande regler för stöd till svensk projektexport. En viss flexibilitet finns emellertid i dessa regler. Små företag kan nämligen få betalning i förskott med skyldighet att återbetala bidraget om projektet leder till att kontrakt erhålls. Motsvarande flexibilitet som gäller för svensk projektexport vad gäller utbetalning från anslaget till små företag bör självfallet gälla för konsultstödet.

Det finns uppenbara samband mellan konsultstödet och verksamheten stöd till svensk projektexport. Huvudmotiven för de båda stödformerna liksom branscher, marknader och stödets praktiska utformning i enlighet med vad jag nu har föreslagit är i stor utsträckning desamma. I nämnden för svensk projektexport, där beslut fattas om stöd till sådan export, förs diskussioner om val av marknader m. m. Jag finner det naturligt att erfarenheterna från denna nämnd också kommer konsultstödet tillgodo på lämpligt sätt. Det finns således enligt min mening ett behov av ett utvecklat samarbete mellan de delar inom exportrådet som administrerar de två stödformerna. Beslut i enskilda ärenden avseende konsultstödet bör dock som hittills tas utanför nämnden för stöd till svensk projektexport.

Garantiramen för konsultstödet bör sättas till samma nivå som nuvarande anslag. Anslaget bör föras upp oförändrat i enlighet med budgetpropositionen för budgetåret 1985/86.

### 3.4.5 Svensk projektexport

**Min bedömning:** En mindre del av befintligt stöd via svensk projektexport bör på försök decentraliseras till en utlandsmarknad. Singapore väljs för försöksverksamheten.

Sveriges exportråd bör tillsammans med den svenska företagsföreningen i Singapore utforma ett förslag till en treårig försöksverksamhet. Nämnden för svensk projektexport skall fastställa en lämplig beloppsram för verksamheten. Beslut i frågor som rör Singapore skall fattas av nämnden i särskild sammansättning bestående av ambassadören i Singapore och representanter för svenska företag i området.

**Utredningens förslag:** Överensstämmer i huvudsak med min bedömning (se betänkandet s. 193-194).

**Remissinstanserna:** *Ambassaderna i Singapore och Kuala Lumpur* är positiva. *Sveriges exportråd, Industriförbundet* och *SAF* anser att en lokal fond i Singapore kan stimulera till nya affärssuppslag men att ansökningar om stöd bör behandlas centralt i Sverige (se bilaga 2, s. 61).

**Skälen för min bedömning:** Bedömningen av projekt som kan få stöd via svensk projektexport sker centralt i Sverige. Det stora avståndet till vissa intressanta marknader kan innebära att uppslag till samverkan från svenska dotterbolag inte tas tillvara. I syfte att komma närmare den marknad projektet gäller föreslås ett begränsat decentraliserat stöd till svensk projektexport under en försöksperiod. Olika marknader kan diskuteras. Jag har dock i likhet med utredningen stannat för Singapore såsom lämpligaste marknad. Skälet är bl. a. att denna marknad har en relativt god kunskap om vad Sverige kan erbjuda i form av tjänstekunnande och att efterfrågan svarar mot detta. Vidare ingår marknaden i en för svensk export intressant och expansiv del av världen.

I Singapore finns en svensk företagsförening. Jag finner det naturligt att Sveriges exportråd tillsammans med denna förening utformar ett förslag till en försöksverksamhet. Den inriktning som gäller för svensk projektexports verksamhet skall gälla också för verksamheten i Singapore. Stöd till svensk projektexport får under budgetåret 1985/86 medges inom en ram av 35 milj. kr. En mindre del av denna garantiram bör kunna avsättas för projekt i Singapore. Försöksverksamheten bör bedrivas under en begränsad tid, förslagsvis tre år. Därefter bör en utvärdering kunna visa om verksamheten haft avsedd effekt. Beslut i enskilda ärenden inom ramen för försöksverksamheten skall fattas av nämnden för svensk projektexport i särskild sammansättning. När nämnden beslutar i frågor om projektexport i Singapore bör den ledas av ambassadören i Singapore och i övrigt bestå av representanter för svenska företag i området.

Ordförande i nämnden för svensk projektexport är verkställande direktören i Sveriges exportråd. Övriga åtta ledamöter utses av regeringen, varav sex efter förslag av exportrådet. Jag finner det naturligt att exportrådet får lämna förslag till företagsrepresentanter som skall förordnas i nämnden i dess särskilda sammansättning. Jag avser att återkomma till regeringen med närmare föreskrifter om nämndens verksamhet.

### 3.4.6 Exportkreditfrågor

**Min bedömning:** En översyn bör göras av förordningen (1974:60) om exportkreditgarantigivning i syfte att ge tydligare anvisningar rörande exportkreditnämndens (EKN) befogenhet att garantera tjänsteexport.

**Utredningens förslag:** Såväl förordningen om exportkreditgarantigivning som förordningen om investeringsgarantier föreslås bli föremål för översyn (se betänkandet s. 194-195).

**Remissinstanserna:** De instanser som har yttrat sig stödjer tanken på en översyn av förordningen om exportkreditgarantigivning. EKN har i sitt remissvar utförligt redogjort för de olika typer av tjänsteexport som kan resp. inte kan komma i fråga för garantigivning. EKN anför vidare att EKN är beredd att närmare studera förutsättningarna för lämplig utvidgning av garantimöjligheterna, om så bedöms önskvärt.

Endast ett fåtal instanser har uttalat sig särskilt om frågan om investeringsgarantier. *Exportrådet* stödjer förslaget om en översyn medan *LO* avstyrker förslaget (se bilaga 2, s. 62).

**Skälen för min bedömning:** EKN:s garantigivning gäller för all varuexport men inte för alla typer av tjänsteexport. I EKN:s remissvar hävdas att behoven för sådan garantigivning i huvudsak är täckta. Jag anser emellertid ändå att det finns skäl att se över förordningen i syfte att undanröja eventuella oklarheter beträffande omfattningen av nämndens garantigivning. Vidare anser jag det vara av betydelse att villkoren för varuexport och tjänsteexport så långt möjligt blir lika inom de ramar som ges för internationella åtaganden.

Frågan om investeringsgarantier berör ett väsentligt större område än det nu aktuella. Jag är därför inte beredd att i detta sammanhang föreslå någon översyn av gällande regler.

### 3.5 Statistikfrågor

**Min bedömning:** Statistiska centralbyrån (SCB) bör ges i uppdrag att årligen sammanställa och ge ut en särskild tjänstehandelspublikation.

**Utredningens förslag:** Överensstämmer med min bedömning (se betänkandet s. 191-192).

**Remissinstanserna:** De instanser som har yttrat sig är positiva till förslaget (se bilaga 2, s. 61).

**Skälen för min bedömning:** Den svenska tjänstehandelsstatistiken är inte lika omfattande som varuhandelsstatistiken. I dagsläget saknas en samlad redovisning. Samtidigt finns det behov av en sådan statistik, bl.a. som underlag för att samlat beskriva Sveriges externa balans. Vidare har statistiken intresse för konjunkturella bedömningar och som underlag inför kommande internationella diskussioner avseende reglering och liberalisering av tjänstehandeln. En utökad publicering av tjänstehandelsstatistik är således önskvärd.

SCB har sedan en tid haft i årligen återkommande uppdrag från betalningsbalansdelegation (Fi 1975:02) att samla in årlig tjänstehandelsstatistik. Enligt vad jag har erfarit pågår diskussioner f. n. mellan bl. a. betalningsbalansdelegationen och SCB om hur denna statistik bör utformas.

Jag har också erfarit att Sveriges riksbank planerar att utarbeta mer detaljerade system för Sveriges betalningar med utlandet. Genom ett sådant tänkt system skulle för tjänstebetalningar information erhållas månadsvis, land- och valutafördelade, samt för samtliga sektorer inkl. hushållen.

En målsättning bör vara att tjänstehandelsstatistiken sammanställs och publiceras lika ofta och samtidigt som varuhandelsstatistiken. Detta torde dock inte vara praktiskt genomförbart i dagsläget. En årlig publikation, som utredningen har föreslagit, där en samlad bild ges av tjänstehandeln, anser jag dock vara en alltför sällan återkommande publikation för framtida behov. De pågående diskussionerna om hur en framtida statistik bör utformas och periodiciteten är därför mycket intressanta. Detsamma gäller det arbete som pågår inom riksbanken. Jag anser det önskvärt att pågående diskussioner i denna fråga leder fram till en förbättrad tjänstehandelsstatistik inom en snar framtid. Till dess att så blir fallet bör SCB ge ut en sammanhållen årlig tjänstehandelspublikation inom ramen för inbesparade medel (jfr prop. 1984/85: 100 bil. 15 s. 52). Jag har i denna fråga samrått med chefen för civildepartementet.

### 3.6 Övriga frågor

I det följande tar jag upp, för riksdagens information, ytterligare några av tjänstexportutredningens förslag. Beträffande de flesta av förslagen pågår redan ett arbete inom bl. a. regeringskansliet.

### 3.6.1 Sveriges Radios Utlandsprogram

Utlandsprogrammet inom Sveriges Riksradio AB (UTP) svarar för programverksamheten för utlandet. UTP skall producera och på annat sätt anskaffa och sända ljudradioprogram avsedda för mottagning i utlandet och därmed sprida kunskap om Sverige i utlandet. UTP producerar film för försäljning till bl. a. utlandet. Utredningen har mot denna bakgrund anfört att TV, video och pressmedia bör utnyttjas för att sprida kunskap om Sverige som ett tjänsteintensivt land. De medel som ställs till UTP:s förfogande över statsbudgetens tredje huvudtitel föreslås ökas med 1,2 milj. kr. Syftet är att producera och lansera ett femtontal 6-12 minuters avsnitt per år om svenskt tjänstekunnande att placeras i utländska TV-kanaler.

Olika insatser för att öka kunskapen om Sverige i utlandet är givetvis välkomna. Regeringen har nyligen tillsatt en särskild utredning om Sveriges Radios utlandsprogram. Enligt utredningsdirektiven (Dir 1984: 49) bör den särskilde utredaren bl. a. närmare analysera om nuvarande programexport bör bedrivas genom ett självständigt produktionsbolag eller lämpligen bör kvarstå inom ramen för UTP:s normala verksamhet. Vidare bör utredaren analysera hur eventuella produktionsuppdrag från utomstående intressenter kan fullgöras i sammanhanget. I syfte att bl. a. pröva förutsättningarna för en uppdragsverksamhet mot betalning bör utredaren kunna medverka till viss försöksverksamhet. Särskilda medel kan ställas till förfogande för att under kalenderåret 1985 möjliggöra viss försöksverksamhet med programverksamhet för utlandet i anslutning till utredarens arbete. Samråd med olika berörda organisationer utgör ett naturligt led i detta arbete. I detta sammanhang bör utredaren också belysa konsekvenserna för den journalistiska integriteten och för pressetiken av ett eventuellt genomförande av de nämnda förslagen.

I avvaktan på utredningens kommande förslag är jag inte nu beredd att föreslå ökade medel till Utlandsprogrammet.

### 3.6.2 Valuta- och kreditmarknadsfrågor

Enligt tjänsteexportutredningen har många företag inom tjänstesektorn angett att valutaregleringen innebär direkta och indirekta hinder för tjänsteexporten. Sålunda skapar kravet på upplåning utomlands för finansiering av investeringar särskilda problem för tjänsteexporterande företag. Exempelvis kan man ha svårt att presentera tillräckliga formella säkerheter. Vidare kan storleken på det aktuella tjänsteexportföretaget inverka liksom hur känt företaget är på utlandsmarknaden och hur stor volym som behöver lånas upp vid ett speciellt tillfälle.

Valutakommittén (E 1977: 03) anför i sitt remissyttrande att den avser behandla de problemområden som har tagits upp av tjänsteexportutredningen. Valutakommittén väntas komma med sitt betänkande inom kort. I avvaktan härpå vill jag inte lämna några förslag på denna punkt.

Tjänsteexportutredningen anför också att banklagstiftningen medför begränsningar i banksektorns möjligheter till utlandsengagemang. Frågan om olika regleringars inverkan på möjligheterna till vidgad tjänstehandel från företag verksamma inom kreditmarknadssektorn bör särskilt beaktas. Kreditmarknadskommittén (Fi 1983:06) har till uppgift att se över frågan om kreditmarknadens framtida reglering. Kommittén anför i sitt remissvar att man avser att behandla de frågor tjänsteexportutredningen har tagit upp i sitt arbete. Kommitténs delbetänkande (Ds Fi 1984:20) Utländska banketableringar i Sverige bereds f. n. i regeringskansliet. I betänkandet föreslås att utländska banker under vissa förutsättningar bör ges tillstånd att bedriva bankverksamhet i Sverige. Jag har erfarit att chefen för finansdepartementet senare i vår kommer att föreslå regeringen att lägga fram förslag i anslutning till kommitténs förslag. – I avvaktan på kommande huvudbetänkande från kreditmarknadskommittén ges inga förslag nu vad avser vidgad tjänstehandel från företag verksamma inom kreditmarknadssektorn.

Det kan i sammanhanget nämnas att riksdagen nyligen har beslutat (prop. 1984/85: 77, NU 11, rskr 111) om vissa ändringar i försäkringsrörelselagen (1982: 713). Ändringarna trädde i kraft den 1 januari 1985. Den nya lagstiftningen innebär bl. a. att den s. k. behovsprincipen har upphävts, vilket gör det lättare för nya bolag att få tillstånd (koncession) att driva försäkringsrörelse och för befintliga bolag att utvidga sin rörelse till nya försäkringsgrenar. Liksom tidigare är koncessionsvillkoren desamma för svenska försäkringsföretag som för utländska försäkringsföretag som driver försäkringsrörelse i Sverige genom generalagent.

### *3.6.3 Direktiv till statliga utredningar*

Villkor och förutsättningar för tjänstehandel kan beröra en rad olika områden direkt eller indirekt. För att säkerställa att dessa frågor blir belysta på ett fullständigt sätt i kommande offentligt utredningsarbete föreslår tjänsteexportutredningen att framtida direktiv till statliga utredningar bör innehålla en generell anvisning att i arbetet redovisa hur framlagda förslag kan komma att inverka på de internationella handelsmöjligheterna. Enligt min mening kan detta vara lämpligt i syfte att få tjänstehandelsfrågor så allsidigt belysta som möjligt.

### *3.6.4 Kommunal tjänsteexport*

Åtgärder har, som nämnts inledningsvis, vidtagits för att öka exporten av tjänster från statliga myndigheter och bolag bl. a. i syfte att komplettera näringslivet på områden där statliga institutioner har en unik kompetens. Som ett ytterligare komplement har åtgärder också vidtagits i enlighet med vad jag anförde i prop. 1983/84: 168 om exportfrämjande verksamhet (avsnitt 3) för att på motsvarande sätt främja export av tjänster från kommuner och landstingskommuner. Däri framhölls bl. a. att möjlighet att

ställa kommunalt kunnande till förfogande i kombination med export av varor och i samarbete med näringslivet kan ge resultat som är intressanta från bytesbalanssynpunkt.

Flera hinder av formell och praktisk natur har hittills försvärat en framgångsrik exportsamverkan mellan kommunerna och näringslivet. Det finns flera skäl för en sådan exportsamverkan. Kommunala tjänster kan t. ex. utgöra en del av ett fullständigt system. Vidare har kommuner och landstingskommuner erfarenhet av hur driften av olika typer av anläggningar skall organiseras och administreras. Kommuner och landstingskommuner kan också spela en viktig roll i marknadsföringen av system, bl. a. genom att ställa referensobjekt till förfogande.

Kommuner och landstingskommuner har i vissa fall initierat egna aktiviteter. Ett sådant exempel är Swedehealth AB, som är ett tjänstexportbolag inom hälso- och sjukvårdsområdet. Swedehealth AB är ett dotterbolag till Landstingens Inköpscentral. Bland organ som gör insatser för att marknadsföra svenskt vårdkunnande i utlandet finns också Swecare Foundation, i vilket bl. a. Landstingsförbundet ingår. Diskussioner har också inletts i såväl Stockholms som Göteborgs kommuner om samarbete med företag. Detta gäller inte minst frågan om gemensam marknadsföring avseende referensanläggningar inkl. drift.

Sveriges exportråd har under innevarande budgetår inlett ett utvecklingsprogram för kommunal tjänstexport i enlighet med vad jag anförde i prop. 1983/84: 168 om exportfrämjande verksamhet. Exportrådet samverkar med tio kommuner för att utvärdera marknadsförutsättningar m. m. för en kommunal exportmedverkan.

Kommunala åtgärder för att främja svensk export kan i viss mån redan nu vidtas inom ramen för den kommunala kompetensen. En utvidgning av den kommunala kompetensen genom lag är nödvändig för att möjliggöra ett ökat engagemang på detta område. Frågan om en lagstiftning på området bereds f. n. inom regeringskansliet. Chefen för civildepartementet avser att återkomma till regeringen med förslag till proposition i denna fråga senare under våren 1985. Jag har i denna fråga samrått med chefen för civildepartementet.

#### 4 Upprättade lagförslag

I enlighet med vad jag anförde i avsnitten 3.2.1 och 3.2.2 har inom utrikesdepartementet upprättats förslag till

1. lag om ändring i lagen (1979: 609) om allmän investeringsfond,
2. lag om ändring i lagen (1982: 1185) om inbetalning på särskilt investeringskonto,
3. lag om ändring i lagen (1979: 610) om allmän investeringsreserv,
4. lag om ändring i lagen (1980: 456) om insättning på tillfälligt vinstkonto.

Förslagen har upprättats efter samråd med chefen för finansdepartementet.

Med hänsyn till lagförslagets okomplicerade art anser jag inte att lagrådets hörande är påkallat.

## 5 Hemställan

Med hänvisning till vad jag nu har anfört hemställer jag att regeringen *dels* föreslår riksdagen att anta förslagen till

1. lag om ändring i lagen (1979:609) om allmän investeringsfond,
2. lag om ändring i lagen (1982:1185) om inbetalning på särskilt investeringskonto,
3. lag om ändring i lagen (1979:610) om allmän investeringsreserv,
4. lag om ändring i lagen (1980:456) om insättning på tillfälligt vinstkonto,

*dels* föreslår riksdagen att bemyndiga regeringen att medge att utfästelser om stöd avseende konsultexport får lämnas till ett belopp av högst 5 200 000 kronor budgetåret 1985/86 (avsnitt 3.4.4).

*dels* bereder riksdagen tillfälle att ta del av vad jag har anfört om åtgärder för att främja handeln med tjänster.

## 6 Beslut

Regeringen ansluter sig till föredragandens överväganden och beslutar att genom proposition förelägga riksdagen vad föredraganden har anfört för de åtgärder och det ändamål som föredraganden har hemställt om.

## Sammanfattning

De villkor och regler som styr näringslivets utveckling är anpassade till företag som producerar varor. Sveriges export har också hittills varit inriktad på varor. En vanlig föreställning är att tjänsteexport antingen är tekniska konsulttjänster eller försäljning av tjänster ifrån den svenska förvaltningen. Tjut har haft ambitionen att visa att tjänsteexport är mycket mer än så, nämligen ett medvetet utnyttjande av den kunskapsbas som finns inom alla delar av det svenska samhället i syfte att förbättra Sveriges bytesbalans. Resultatet av en ökad tjänstehandel innebär också en förädling av den svenska resursbasen genom att den utsätts för konkurrens på exportmarknaden och, inte att förglömma, genom konkurrens på hemmamarknaden från import av utländska tjänster.

Tjut tror att i ett makroekonomiskt perspektiv endast begränsade exportintäkter kan åstadkommas när man avskilt säljer sin arbetstid. Kunnandet måste istället kopplas till exempelvis finansiella resurser, anläggningsskapital eller tekniska hjälpmedel. Sveriges framtida tjänsteexport kommer att bestå av kombinationer av varor och tjänster (t ex robotar med avancerade styrsystem), tjänster baserade på anläggningsskapital (t ex tillhandahållande av högt specialiserade, teknikutnyttjande fartyg), tjänster baserade på systemkunnande och logistik (t ex uppbyggnad av infrastruktur, fabriker, sjukhus, avancerade lokalvårdssystem) samt finansiella tjänster, dvs kunnande kopplat till tillgång på finansiella resurser. Denna utveckling är en spegelbild av industrins framsteg, där produkterna numera består mer av kunnande än av vara.

Den utländska turismen – tjänsteexport med hemmaleverans – som har en stor betydelse för Sveriges tjänsteintäkter är beroende av investeringar i anläggningstillgångar och infrastruktur.

Sveriges produktion av tjänster är till stor del under offentligt inflytande, antingen genom att den helt sker inom stat, kommun eller landsting eller genom att den av olika skäl står under stark offentlig kontroll (t ex bank, försäkring, transporter). I förhållande till varuproduktionen är tjänsteproduktion däriigenom starkt reglerad. Näringslivets arbetsförutsättningar är, som tidigare nämnts, i stort avpassade efter den varuproducerande industrin och i många viktiga sammanhang glöms tjänsteföretagen helt bort.

Tjut menar att det bästa sättet att främja svensk tjänsteexport är att dels utveckla den svenska resursbasen, dels göra en konsekvent genomgång av det regelsystem som styr svenskt näringsliv i Sverige och i utlandet. Det är nödvändigt att häri bygga in hänsyn till de företag vars slutprodukter är att

betrakta som tjänster. Därtill bör i högre grad ett kommersiellt kunnande tillåtas präglad den tjänsteproduktion som sker i offentlig regi.

Det måste således skapas ett klimat som stimulerar de enskilda företagen till export och reglerna måste inriktas på att göra det lätt för företagen att arbeta.

Denna princip måste även gälla det organ som staten och näringslivet inrättat för att hjälpa företagen att marknadsföra sig i utlandet, nämligen Sveriges exportråd (SE). SE bör inte detaljstyras av staten, utan exportrådets ambition måste vara att framstå som ett professionellt konsultföretag, vars ledning har frihet att utforma och prioritera olika typer av aktiviteter. Verksamheten skall styras av näringslivets efterfrågan på tjänster och vilja till finansiering.

Tjänsteexport har möjlighet att utvecklas från alla delar av näringslivet. Framgången avgörs av företagets tillgångar i form av ledning, organisation, personal, specifikt kunnande och finansiella resurser. Tjut anser det därför felaktigt att utpeka någon bransch som har speciellt goda förutsättningar och av det skälet särskilt bör stödjas.

## Den svenska tjänstesektorn – en resurs för export

Tjänsterna utgör, enligt den officiella statistiken, 62 procent av Sveriges BNP, varav 37 procent inom de privata sektorn, samt 64 procent av antalet sysselsatta, varav drygt hälften finns inom den privata sektorn. Produktivtetsutvecklingen inom den privata tjänstesektorn har sedan mitten av 1970-talet varit genomsnittligt högre än inom industrin. Inom vissa tjänstebanscher, t ex transportnäringarna, har det procentuella, genomsnittliga förädlingsvärdet under samma period ökat med mellan 15 och 20 procent per år.

Under hela efterkrigstiden, dvs i en tid av snabb ekonomisk tillväxt och goda exportinkomster, har Sverige byggt upp ett stort kunskapskapital som vi nu använder för att förbättra vår utrikeshandel. Medvetenhet om att det vi nu exporterar, även från industrin, är kunnande snarare än varor måste börja präglad förvaltning och upphyggnad av skatte- och andra regelsystem.

Investeringar i kunnande är i framtiden nödvändigt för att stimulera tjänstesektorn till att utvecklas och bli internationellt konkurrenskraftig. Det är därför på tiden att vi inte enbart betraktar investeringar i real- och anläggningskapital vid bedömningar av Sveriges möjligheter till framtida ekonomisk tillväxt.

Synen på tjänstesektorn som någonting helt separat från industrin anser Tjut vara vilseledande. Det finns dock skillnader mellan varuproduktion och tjänsteproduktion i så motto att resultatet av tjänsteproduktionen är någonting icke gripbart, något immateriellt som i sin egentliga form inte kan transporteras, säljas vidare eller lagras. Denna skillnad och de därav följande konsekvenserna finns det anledning att ta fasta på.

## Sveriges tjänstehandel

Den svenska exporten av tjänster uppgick år 1982 till 60 miljarder kr och importen var under samma år 70 miljarder kr. Av exporten svarade

näringslivet för 50 miljarder kr, medan ca 7 miljarder kr utgjordes av resevaluta (dvs från hushållen). Näringslivets export bestod av finansiella tjänster (framförallt ränteinkomster och försäkringar) till 40 procent och reala tjänster (framförallt varutransporter och entreprenader) till 60 procent.

För närvarande publiceras inte löpande någon statistik över Sveriges totala tjänstehandel. Tjuts uppgifter är baserade på en specialbearbetning utförd av statistiska centralbyrån.

## Den internationella tjänstehandeln

Enligt Committee on Invisible Exports (COIE) i London uppgick världens försäljning av tjänster år 1981 till närmare 600 miljarder USD. COIE sammanställer årligen världens tjänstehandel på basis av den valutastatistik som de flesta länder rapporterar in till Internationella valutafonden. Tjänstehandeln skulle därmed utgöra ca 1/4 av världens totala handel. USA har den största andelen av tjänstehandeln (ca 21 procent) följt av Frankrike, Storbritannien och Västtyskland. Enligt denna statistik har Sverige drygt en procent av världshandeln. Tjänstehandeln har ökat med ca 18 procent om året och andelen av totalhandeln ökar långsamt. Tjänstehandeln registreras i valutastatistiken i fyra underrubriker, transporter (23 procent), resevaluta (17 procent), avkastning på kapital (38 procent) samt övriga tjänster (22 procent). Avkastning på kapital har ökat från 29 procent år 1969 till nu ca 38 procent.

I samband med en redogörelse för storleken av den internationella tjänstehandeln måste man ha i minnet att den internationella statistiken är mycket bristfällig. Den statistik som används är till för att mäta flödet av valutor över gränserna, inte för att ge en riktig bild av handeln med tjänster.

## Hinder för handel med tjänster

Varuhandeln har varit föremål för liberaliseringsförhandlingar inom GATT sedan 1960-talet. Här har stora framgångar nåtts och inom Västeuropa har frihandel i princip uppnåtts. Nu har uppmärksamheten börjat att riktas mot tjänstehandeln. Inom OECD, GATT och UNCTAD liksom i en rad andra multilaterala och nationella organ diskuteras nu hur tjänstehandeln skall kunna regleras och liberaliseras. Första steget i detta arbete är att söka kartlägga de hinder som finns för handeln med tjänster. Hinder som identifierats är av olika slag, dels sådana som försvårar eller förhindrar etablering i ett annat land, dels sådana som försvårar flödet över gränserna. Exempel på hinder är rena etableringsförbud, statliga monopol, immigrationsregler, olika skatteregler för inhemska och utländska företag, subventioner, administrativa regler och valutarestriktioner.

I Sverige utförs en stor del av tjänsteproduktionen i offentlig regi, vilket utestänger såväl svenska som utländska företag från den svenska marknaden. Därtill har vi restriktiva regler för exempelvis svenska bankers verksamhet i utlandet och ännu så länge ett förbud mot utländska banker i Sverige. I

kapitel 6 görs en redovisning av de hinder som olika företag, branschorganisationer och myndigheter upplever dels för utländsk verksamhet i Sverige samt import, dels för svensk verksamhet i utlandet samt export.

Generellt kan sägas att tjänstehandeln är omgärdad av en rad större och mindre hinder. Det politiska intresset för tjänstesektorn resulterar i regleringar och kontrollfunktioner som försvårar ett fritt flöde av tjänster över gränserna. Kopplingen mellan politiska ambitioner och det offentliga inflytandet över tjänstesektorn kommer att göra det svårare att liberalisera tjänstehandeln än vad det varit att liberalisera varuhandeln. Därtill kommer problemet att skilja mellan varuhandel och tjänstehandel.

Det internationella arbetet med tjänstehandeln försvåras också av de olika intressen som u-länder och i-länder har i denna fråga. U-länderna ifrågasätter starkt det positiva för deras del av en liberalisering av tjänstehandeln.

## Främjande av tjänsteexport

Den största insatsen för att öka Sveriges tjänsteexport görs naturligtvis av företagen själva. Den svenska staten påverkar dock exporten genom att ange villkoren för företagsamheten. Tjänstesektorns arbetsbetingelser styrs av en rad olika departement och myndigheter. Transporterna hanteras av kommunikationsdepartementet, sjöfartsverket, luftfartsverket osv. Bankernas verksamhet styrs av finansdepartementet, riksbanken, bankinspektionen etc. Turismen handläggs av jordbruksdepartementet och Sveriges turistråd. Sjukvården styrs av socialdepartementet, socialstyrelsen, Landstingsförbundet och landstingen. Uppräkningen kan göras lång och ingående. Syftet är att visa att det bästa sättet att främja svensk tjänsteexport är att alla dessa instanser blir kunniga om tjänstehandeln villkor och medvetet strävar efter att underlätta den.

Därtill kan staten hjälpa företagen genom att bidra med marknadsföring, krediter och kreditgarantier, vilket i viss utsträckning görs genom Sveriges exportråd (SE), Svensk Exportkredit och Exportkreditnämnden (EKN). Inom SE och EKN kan dock åtgärder vidtas för att ytterligare höja medvetenheten om det svenska tjänsteutbudet.

Tjut vill även framhålla etablerade kontaktnät som en värdefull resurs för tjänsteexporten, där ju förtroende och referenser är särskilt betydelsefullt. Kontaktnät finns på flera nivåer, politiska, fackliga, inom universitet och forskningsorgan, utrikesrepresentationen, handelskontor, handelskamrar samt inom näringslivet.

Det svenska samhället har en väl etablerad organisationsstruktur såväl inom de politiska och fackliga områdena som industri och handel. Det kan dock konstateras att tjänsteföretagen ännu inte har någon stark organisation som företräder deras intressen. Tjut anser det därför angeläget att den privata tjänstenäringen bildar en grupp som driver tjänsteföretagens policyintressen och främjar en vidgad kunskap om tjänstehandeln villkor.

Andra länder har inte hunnit så mycket längre än Sverige när det gäller medvetenhet om tjänstesektorns betydelse. Längst har USA och Storbri-

tannien kommit, som tillsammans svarar för en tredjedel av världshandeln med tjänster. Dessa länder har höjt tjänstesektorns status genom att visa vilken betydelse den har för den nationella och den internationella ekonomin. I USA uppstår praktiskt taget alla nya arbetstillfällen inom tjänstesektorn och i Storbritannien räcker tjänsteinkomsterna från utlandet till att betala för halva deras totala import.

## Branschöversikter och den framtida tjänsteexporten

I betänkandet presenteras statistik över den svenska tjänstesektorn och dess utrikeshandel på det sätt den finns att tillgå. Uppdelningen i branscher är mycket traditionell och egentligen inte relevant för att beskriva tjänsternas förekomst och betydelse i det svenska samhället nu och i framtiden. Vidare görs en horisontell beskrivning av tjänstehandeln, där avsikten är att belysa det faktum att tjänster skär över alla branscher och att hela den svenska exporten egentligen består av kombinationer mellan varor och tjänster, men där andelen tjänster kan variera från i princip 0 till 100 procent. Ofta är det en strategifråga om man väljer att marknadsföra sin produkt som en vara eller en tjänst, exempelvis om man säljer de borrhplattformar man tillverkar eller hyr ut dem. Skillnaden mellan den traditionella synen på tjänstproduktion och varuproduktion och den Tjut vill hålla fram belyses i kapitlen 12 och 13.

I kapitel 12 görs analysen utifrån det traditionella betraktelsesättet enligt svensk näringsgrensindelning. I kapitel 13 delas i stället tjänstehandeln upp i ren tjänsthandel, dvs försäljning av enbart tid och kunnande, tjänster som komplement till varor, tjänster baserade på anläggningsskapital, tjänster baserade på organisation och logistik, anläggningsexport samt finansiella tjänster, dvs tjänster kopplade till tillgång på finansiella resurser. Denna indelning är avsedd att leda tankarna till kreativa kombinationer som skall kunna öka Sveriges export av såväl varor som tjänster. De olika delarna illustreras med konkreta exempel på genomförda affärsidéer.

## Tjänsthandelns villkor

Den vikt som Tjut lägger vid kunskapen om tjänsthandelns villkor löper som en röd tråd genom betänkandet. Beskrivningen av villkoren utgår från följande nyckelbegrepp: kunskap, tillgänglighet, uthållighet, betalningsförmåga, kultur- och språkgemenskap och utvecklingsnivå.

Uppkomsten av tjänsthandel härrör ur vårt behov av att köpa och sälja *kunskap* på olika områden. Med kunskap avses då den rent professionella kunskapen som förvärvats av individer och företag genom utbildning och erfarenhet. För att handel ska uppstå krävs också en kommersiell kunskap om hur man prissätter, marknadsför och levererar en tjänst. Därtill underlättas tjänsthandel av en allmän kunskap och medvetenhet hos statsmakterna, dvs hos dem som beslutar om lagar, exportfrämjande etc.

För att handeln skall utvecklas måste utbudet göras *tillgängligt* för marknaden, dvs utländska köpare måste få kännedom om vad Sverige har att

erbjuda. Genom att tjänster i hög grad säljs genom personliga kontakter och förtroendeskapande upprådande kan marknadsföringen underlättas genom utnyttjande av olika nätverk, politiska, fackliga, vetenskapliga och givetvis näringslivets egna. Det svenska tjänstekunnandet kan också föras ut genom massmedia och därmed bli en del av Sverige-bilden i utlandet.

Framgångsrik tjänsteexport skapas genom relationer som ger intäkter över en längre tidsperiod. Detta förutsätter en strategi som ger möjlighet till *uthållighet* i marknadsbearbetningen, vilket vanligtvis åstadkoms genom etablering i utlandet i hel- eller delägda (joint-venture) dotterbolag. Detta är ett sätt att göra den nödvändiga lokala anpassningen dels av produkten, dels av det praktiska försäljningsarbetet. Utlandsinvesteringar kräver dock finansiella resurser, vilket gör att tjänsteexport är en uppgift för framgångsrika, vinstgivande företag. En förutsättning är att företagen ges möjlighet att använda sina i Sverige upparbetade vinstmedel för exportsatsningar. Sveriges exportfrämjande bör sträva efter att underlätta en sådan utveckling snarare än att ge finansiella bidrag till vissa typer av exportkostnader, för viss typ av export och till vissa särskilda marknader. Detta är att detaljstyra företagen, speciellt de mindre framgångsrika, som kanske överhuvudtaget inte skall ägna sig åt export. Sådana bidrag riskerar att på lång sikt bli bortkastade pengar.

Tjut menar också att det är viktigt att fastslå att om det överhuvudtaget skall vara någon mening med att överföra det svenska kunnandet till utlandet så måste *köparen betala* det pris som tjänsten är värd. Att själv betala för sin export är i längden ohållbart. Om tjänsteöverföringen blir ett bistånd så bör den inrymmas under biståndspolitiska överväganden.

Vid försäljning av tjänster bör också företagen överväga om *marknadens utvecklingsnivå* överensstämmer med den produkt man har att erbjuda samt sätta sig in i den *språkliga och kulturella miljö* i vilken tjänsten skall komma till nytta. Det är dock värt att framhålla att handel i sig är ett fenomen som man förstår överallt och som har förutsättning att utveckla relationer mellan parter utan gemensamt språk och även i övrigt kulturellt åtskilda.

Ovanstående resonemang och överväganden bör ingå i varje tjänsteföretags strategi för internationalisering och även utgöra grund vid utformningen av den statliga exportpolitiken.

## Förslag

Tjut anser att exportfrämjandet skall inrikta sig på generella stöd, i princip tillgängliga för alla företag på det sätt de finner lämpligt. Vi ser inte tjänsteexporten som någon "bransch", utan som en integrerad del i den totala exporten. Tidigare har framhållits att förmågan till kombinationer mellan varor och tjänster kan komma att bli Sveriges konkurrensfördel i framtiden. I det perspektivet ser Tjut det som olyckligt om Sveriges närings- och handelspolitik utformas enbart med tanke på den varuproducerande industrin. Förslagen siktar därför till att jämställa tjänstehandels status och villkor med varuhandels. För att åstadkomma detta krävs i inledningsskedet en uttalad, stark och målmedveten policy för att underlätta Sveriges handel med tjänster. Tjut anser också att det i exportfrämjandet

måste finnas ett visst mått av risktagande och experimentlusta. Det går inte att genom noggrann planering och förvaltning förutse om en viss åtgärd skall få avsedd effekt. I stället krävs innovation och flexibilitet. Tjuts förslag innehåller därför olika former av försöksverksamhet för att pröva och utvärdera.

## 1 Tjänstehandelsberedning

Utrikesdepartementets handelsavdelning har till uppgift att utforma exportfrämjandet och underlätta Sveriges handel. Den svenska tjänstesektorns olika delar styrs emellertid av departement och myndigheter vars primära uppgift inte är att underlätta möjligheterna till exportintäkter. De medel som f n står till buds för handelsavdelningen för att utöva inflytande över Sveriges tjänstehandel är begränsade. I syfte att låta handelspolitiken i större utsträckning bli en del av beslutsunderlaget när andra departement fastställer lagar och regler för olika delar av tjänstesektorn föreslår Tjut inrättande av en tjänstehandelsberedning. Beredningen bör vara direkt underställd departementsledningen på handelsavdelningen. För att denna beredning skall kunna bli den aktiva instans som här eftersträvas bör en sakkunnigtjänst inrättas för att rent praktiskt verkställa och driva frågorna. Därutöver bör de handläggare på handelsavdelningen som är specialister på tjänstehandelsfrågor stå till förfogande som resurs till den sakkunnige. En viktig samtalspartner för beredningen blir den grupp av privata tjänsteföretag som slutit sig samman för att företräda tjänstehandels intressen.

## 2 Skatter

### *Särskild fond för avsättning av tjänster i utlandet*

Som tidigare har sagts bör företagen ges möjlighet att i första hand använda sina vinstmedel för exportsatsningar. I reglerna för investeringsfonderna ges f n möjlighet till avsättning av vinstmedel (dvs skattekredit) för marknadsföringsåtgärder i samband med avsättning av *varor* i utlandet. Tjut menar att samma stimulans även bör ges för avsättning av tjänster i utlandet. I stället för att göra ett tillägg till reglerna för investeringsfondens användning föreslår Tjut en avsättningsmöjlighet för marknadsföring av tjänster i utlandet som ansluter till reglerna för avsättning till resultatutjämningsfond.

### *Ändring av "ettårsregeln"*

Försäljning av tjänster kräver ofta att personalen i ett företag måste lämna Sverige för en längre eller kortare tid. Ofta understiger dock engagemanget utomlands ett år, dvs den gräns som f n finns för att personalen skall befrias från skatt i Sverige. I syfte att underlätta företagets möjligheter att skicka sin personal utomlands understödjer Tjut det förslag som utarbetats inom finansdepartementet om att sänka tidsgränsen för skattebefrielse till 6 månader. Ett visst procentuellt avdrag bör kunna göras från den skatteplik-

tiga inkomsten redan efter två månader, för att stegvis ökas till 100 procent efter 6 månader.

I anslutning till den föreslagna ändringen bör även reglerna om tillhörighet till svensk försäkringskassa och skyldighet att betala arbetsgivaravgift ses över.

### 3 Marknadsföringsåtgärder

Tjut föreslår fyra åtgärder för att föra det svenska utbudet och de utländska marknaderna närmare varandra.

#### *Projektförmedling*

Tjut har i diskussioner med tjänstehandelsföretag funnit att det finns intresse för en effektiv projektförmedling. Exportrådet har i flera år tillhandahållit en service som förmedlat uppslag till näringslivet baserad på information från i första hand världsbanken, de regionala utvecklingsbankerna och övriga FN-organ. Tjut anser det angeläget att i projektförmedlingen ta tillvara den resurs som den svenska utlandsstationerade exportindustrin utgör. Informationen värderas därigenom av en person med kommersiell erfarenhet av såväl den lokala marknaden som av svenska förhållanden. På uppdrag av Tjut har datakonsultföretaget Enator AB gjort en förstudie om hur en projektförmedling baserad på modern data- och informationsteknik skulle kunna se ut.

För att det föreslagna systemet så småningom skall kunna integreras med exportrådets projektbevakning föreslår Tjut att exportrådet använder Enators förstudie som underlag för specifikation och upphandling av tjänsten från privat entreprenör. Verksamheten bör betraktas som en försöksverksamhet med statsbidrag och utgå från en central förmedlingspunkt, förslagsvis London, där ett antal lämpliga intressenter finns etablerade.

#### *Tjänstehandelsseminarier*

Tjut har under utredningstiden initierat och deltagit i tjänstehandelsseminarier på två marknader med helt olika förutsättningar, nämligen Singapore och San Francisco. Ytterligare seminarier kommer att hållas under året på andra marknader och med annan projektledning och finansiering. Principen för seminarierna bör vara att utnyttja befintliga kontaktnät för att åstadkomma intresse och tyngd samt att ge företagen möjligheter till "hembesök" hos potentiella kunder eller partners. Tjut föreslår att verksamheten efter kontinuerlig utvärdering fortsätter.

#### *Massmediastödd information*

Tjut anser att det svenska tjänstekunnandet skall marknadsföras i utlandet genom att låta det ingå som en del av den Sverigebild som förs ut genom olika massmedia.

Inom Sveriges Riksradio AB, Utlandsprogrammet, finns en avdelning, Radio Sweden International, som producerar film för försäljning till

utlandet. Radio Sweden har kontakt med radio- och TV-bolag över hela världen och utbyter regelmässigt informationsprogram. Inom ramen för detta internationella utbyte har man möjlighet att producera och distribuera nyheter som, utan att vara reklam, framhäver svensk kompetens på tjänsteområdet. Tjut föreslår att Radio Sweden får 1,2 miljoner kr för att möjliggöra produktion och lansering av ett femtontal 6–12 minuters avsnitt om svenskt tjänstekunnande att placeras exempelvis i tekniska magasinprogram i utländska TV-kanaler.

Tjut föreslår också att Sveriges exportråd gör en specialstudie av några utvalda nyhetsbyråer och deras distributionskanaler i syfte att utforma ett program för hur de bättre skall kunna förmedla kunskap till andra länder om det svenska tjänsteutbudet.

#### *Stipendier till näringslivet via Svenska institutet*

Svenska institutet är en statlig stiftelse med bred informations- och kontaktskapande verksamhet. Institutet har även erfarenhet av att fördela stipendier framförallt till forskare och studenter. Tjut föreslår att stipendier i fortsättningen även skall kunna användas för att främja näringslivets kontakter med utlandet. För denna verksamhet föreslår Tjut 2 miljoner kr per år, i första hand under en period på fem år.

## 4 Statistik

### *Årlig statistik*

Tjut föreslår att statistiska centralbyrån (SCB), genom att utnyttja tillgängligt material från SCB och Sveriges riksbank, årligen sammanställer och ger ut en tjänstehandelspublikation med statistik över Sveriges totala tjänstehandel. För detta ändamål beräknar Tjut 75 000 kr per år.

### *Specialstudie*

Utöver den årliga statistiken anser Tjut att på uppdrag av olika intressenter särskilda studier skall kunna göras för att belysa speciella aspekter av tjänstehandeln. Tjut föreslår att den första blir en specialstudie av tjänsteandelen i "den varuproducerande industrins" produktion och handel. Lämplig uppdragsgivare är utrikesdepartementets handelsavdelning.

## 5 Medel för främjande av export av tjänster

### *Anbudskostnadsstöd till konsulter genom Svensk projektexport*

Tjut föreslår att det särskilda konsultstödet avskaffas och att konsulterna i stället får möjlighet till finansiell hjälp via Svensk projektexport (SPE). Att ha ett särskilt stöd inriktat på konsultexport till u-länder är enligt Tjut inte motiverat. Genom SPE ges stimulans till samverkan och export till betalningsstarka marknader.

### *Decentraliserad marknadsvärdering inom Svensk projektexport*

För att undersöka om SPE delvis skulle kunna utnyttjas på annat sätt än vad som nu sker föreslår Tjut att besluten över användningen av en liten del av SPE-medlen, förslagsvis 2 miljoner kr, på försök decentraliseras direkt till en marknad, förslagsvis Singapore. Regeringen bör uppdra åt exportrådet att utforma ett konkret förslag till försöksverksamhet.

### *Utvärdering av statlig tjänsteexport*

Då någon samlad utvärdering av resultatet av den exportverksamhet som nu bedrivs inom ett antal statliga verk och myndigheter ännu ej gjorts föreslår Tjut att aktuella myndigheter och verk i samband med det årliga inlämnandet av anslagsframställningen redovisar intäkter och kostnader av verksamheten. Denna information bör sedan bilda underlag för det fortsatta främjandet av den statliga tjänsteexporten.

### *Exportkreditnämnden*

Då den förordning som styr Exportkreditnämndens (EKN) verksamhet anger att garantier kan utgå till all varuexport, men endast till vissa, specifikt angivna, delar av tjänsteexporten föreslår Tjut att EKNs förordning ses över så att garantigivningen täcker all form av export.

Det kan också finnas skäl att ändra utformningen av investeringsgarantierna så att reglerna inte är fullt så restriktiva.

### *Medel till regeringens disposition*

Tjut ställer sig tveksam till specialdestinerade, finansiella branschstöd. Däremot anser Tjut att det ligger ett stort värde i att det finns tillgång till medel att användas selektivt och flexibelt när behov uppstår att agera för att olika aktiviteter snabbt skall komma igång. Tjut föreslår därför att 10 miljoner kr skall ställas till regeringens disposition på anslag inom utrikesdepartementets handelsavdelning. Exempel på sådana aktiviteter kan vara förstudier, utbildning, seminarier, resor m m.

## 6 Tilläggsdirektiv till valutakommittén och kreditmarknadskommittén

Bankernas möjligheter att i större utsträckning bidra till att öka Sveriges finansiella tjänsteintäkter väger inte särskilt tungt i direktiven till valutakommittén och kreditmarknadskommittén. Tjut anser därför att dessa kommittéer bör ges tilläggsdirektiv så att detta intresse tillgodoses när beslut skall fattas om Sveriges framtida valutapolitik och bankernas m fl framtida reglering. Valutakommittén bör, enligt Tjut, t ex se över möjligheterna att låta svenska banker i större utsträckning engagera sig i affärer som inte är relaterade till Sveriges handel med omvärlden, dvs även i affärer som inte har "svensk anknytning".

**Sammanfattning av remissyttranden över betänkandet (SOU 1984:33) Handla med tjänster**

Efter remiss har yttranden över betänkandet (SOU 1984:33) Handla med tjänster avgivits av styrelsen för internationell utveckling (SIDA), svenska institutet, kommerskollegium, exportkreditnämnden (EKN), riksskatteverket (RSV), statistiska centralbyrån (SCB), valutakommittén (E 1977:03), kommittén med uppdrag att göra översyn av kreditmarknadens struktur (Fi 1983:06), Sveriges riksbank, riksgäldskontoret, ambassaden i Bonn, Haag, Wien, Singapore, Kuala Lumpur, Mexico och Nairobi, Sveriges exportråd, Svensk-internationella pressbyrån, riksförsäkringsverket, postverket, televerket, sjöfartsverket, luftfartsverket, bankinspektionen, Internationella handelskammarens svenska nationalkommitté, näringsfrihetsombudsmannen (NO), universitetet i Göteborg, arbetsmarknadsstyrelsen (AMS), statens industriverk (SIND), datainspektionen, Ingenjörsvetenskapsakademien (IVA), riksrevisionsverket (RRV), Svenska kommunförbundet, Landstingsförbundet, Sveriges allmänna exportförening, Sveriges industriförbund, Svenska försäkringsbolags riksförbund, Svenska konsultföreningen, Sveriges Radio AB, Tjänstemännens centralorganisation (TCO), Centralorganisationen SACO/SR, Landsorganisationen i Sverige (LO), Svenska arbetsgivareföreningen, Sveriges redareförening, Svenska bankföreningen, Svenska handelskamarförbundet, Tjänstefrämjandet, Svenska byggnadsentreprenörföreningen, Finansbolagens förening, handelssekreteraren i Jeddah, ASEA Robotics, Securitas, Stena AB, Skandinaviska enskilda banken, Indevo, Consultus, Skandia och Statskonsult International AB (SINTAB).

Ambassaden i Bonn har samrått med handelssekreteraren i Düsseldorf och ambassaden i Wien med handelssekreteraren i Wien. Ambassaden i Singapore bifogar en skrivelse från the Swedish Business Association of Singapore (SBAS).

Sveriges Radio AB översänder en skrivelse från Sveriges Riksradio AB och meddelar att den står bakom de synpunkter som har lämnats av Riksradiön. Riksgäldskontoret och Svenska kommunförbundet avstår från att yttra sig. Sveriges industriförbund och Svenska arbetsgivareföreningen har lämnat ett gemensamt yttrande. Sveriges allmänna exportförening och Svenska byggnadsentreprenörföreningen ansluter sig till detta yttrande. Handelsbanken har tagit del av yttrandet från Skandinaviska enskilda banken och instämmer däri.

Västsvenska handelskammaren, Utlandssvenskarnas förening, Kooperativa förbundet och Scaan Consultants har lämnat synpunkter.

### *Inledning*

Flera remissinstanser understryker inledningsvis betänkandets betydelse för en fördjupad diskussion om den framtida tjänsteexporten. Flertalet menar också att villkoren för tjänsteexport måste likställas med dem för varuexport. Ett antal instanser har lämnat sitt stöd för utredningens förslag i stort men har i de direkta kommentarerna begränsat sig till ett fåtal av förslagen. Det allmänna tillstyrkandet stöds i många fall av att man har funnit att den principiella syn som utredningen har redovisat som grund för åtgärder på tjänstehandelsområdet är riktig och bör vara vägledande för det fortsatta arbetet.

*Sveriges exportråd* ser det som en viktig uppgift att arbeta med främjande av tjänsteexport inom näringsliv, stat och kommun. Att se tjänsteexporten som en integrerad del i den totala exporten är ett synsätt som exportrådet länge har tillämpat. Exportfrämjande åtgärder tar därför sikte på att jämställa och fokusera tjänstehandels villkor i relation till varuhandeln. Mot bakgrund härav kommer rådet i sin planering att ta sikte på att öka tillgängligheten i det svenska tjänsteutbudet. Exportrådet anför vidare att resurserna koncentreras till att fokusera tjänsteexportens möjligheter i kombination med den varuexport som redan är i gång.

*Televerket* anför att den breda ansats utredningen har valt innefattande praktiskt taget allt tjänsteexport är välgrundad. Skälet är det starka ömsesidiga samband som råder på flera plan mellan privat och statlig verksamhet. *Sjöfartsverket* anser att utredningen har gett en god bild av den svenska tjänsteexportens omfattning och betydelsen av dess fortsatta utvecklande. Vad gäller de internationella hindren tar sig dessa uttryck i protektionistiska åtgärder i många länder. Verket betonar vikten av att sjöfartsfrågorna får en central behandling i regeringskansliet.

*NO* delar i stort utredningens syn på tjänstehandelsfrågorna och framhåller att utredningen bör kunna utgöra ett positivt tillskott i arbetet för en friare tjänstehandel. *NO* anför vidare att det från konkurrenssynpunkt är väsentligt att ett eventuellt exportstöd i olika former är generellt och inte ensidigt gynnar vissa branscher eller företag. Vidare anser *NO* att ett ökat engagemang från svenska bankers sida i internationella sammanhang kan öka bankernas know-how och också komma den svenska marknaden till godo. Möjligheterna till ett ökat internationellt engagemang är dock begränsade om inte Sverige samtidigt tillåter en friare etablering av utländska banker i Sverige. Denna reciprocitetsprincip torde gälla även andra områden där Sverige har vidtagit åtgärder som kan verka handelshindrande. *NO* ansluter sig också helt till utredningens synsätt att den offentliga egenregi-verksamheten på olika förvaltningsområden bör kunna minska.

*SIND* anser i likhet med utredningen att det är en kombination av varor och tjänster som har framtiden för sig. Vidare anför *SIND* att det är olämpligt att peka ut enskilda branscher, vars tjänsteexport bör främjas. Den typ av produktion Sverige bör inrikta sig på finns i alla branscher. I

den mån tjänsteexport skall stödjas bör detta motiveras med att det förekommer avvikelser mellan företagsekonomiska och samhällsekonomiska kostnader och intäkter, som leder till att tjänsteexporten blir för liten samhällsekonomiskt sett.

*Ambassaden i Bonn* anser att utredningen har åstadkommit en mycket värdefull kartläggning av tjänstehandels omfattning och struktur samt belyst de villkor som gäller för densamma. Vidare har utredningen pekat på att exporten av tjänster från Sverige har en outnyttjad potential som bör kunna exploateras. Ambassaden delar den grundläggande syn som kommer till uttryck i betänkandet, nämligen att handeln med tjänster måste betraktas som intimt förknippad med och i många fall helt integrerad med den traditionella varuhandeln. Om möjligt bör därför likvärdiga villkor gälla för båda formerna av handel. Ambassaden understryker också vikten av att Sverige fortsätter att aktivt verka för en internationell liberalisering av handeln med tjänster.

Enligt *RRV:s* uppfattning bör strävan vara att gränsen mellan tjänste- och varuexport borttages och att regler och stödformer utformas generellt, bl. a. beroende på de stora svårigheterna att definiera och avgränsa vad som är tjänstehandel.

*Landstingsförbundet* delar utredningens bedömning att handeln med tjänster kan och bör bli en växande del av en svenska utrikeshandeln. Det är därför värdefullt att åtgärder vidtas för att ta till vara möjligheterna till en ökad tjänsteexport. Förbundet har inga invändningar mot förslagen vilka också kan bli tillämpliga för offentlig tjänsteexport. En betydande del av den svenska tjänsteproduktionen sker i offentlig regi. Mycket av det kunnande som skapas där kan ge framgångar på exportmarknaden. Därför betonas vikten av att ansträngningarna att främja svensk tjänsteexport tar sikte på både offentligt och privat producerade tjänster.

*Internationella handelskammarens svenska nationalkommitté* välkomnar varje försök att komma till rätta med de problem som har sin grund i olika slag av hinder för ett fritt handelsutbyte på serviceområdet. Kommittén sätter stort värde på de positiva effekter utredningens arbete redan har haft vad avser såväl projekt på det praktiska planet som den ökade kunskap och medvetenhet om handeln med tjänster som uppmärksamheten kring utredningsarbetet har bidragit till.

*IVA* menar att utredningen genomfört en intressant analys av tjänstehandels sammansättning och kan i stora delar ansluta sig till den anda som genomsyrar utredningen. Tjänster måste enligt *IVA* som regel knytas till visst kunnande, komplettera varor eller vara delar av ett system. Utvecklingspotentialen inom privat tjänsteverksamhet har därvid större intresse än offentlig tjänsteverksamhet.

*Industriförbundet/SAF* anser att det bör finnas förutsättningar att få till stånd en ökad tillväxttakt i den svenska tjänsteexporten. Tjänsteexporten måste ses som en integrerad del i Sveriges export och de exportfrämjande

åtgärder som vidtas bör syfta till att jämställa tjänstehandels villkor med de som gäller för varuhandeln. Organisationerna framhåller att utredningen på ett förtjänstfullt sätt har kartlagt bl. a. den svenska resursbasen, villkor och de regelsystem som idag är styrande för den svenska handeln med tjänster. Organisationerna anför att de exportfrämjande åtgärder som vidtas bör vara av generell natur och därmed vara konkurrensneutrala såväl vad gäller förhållandet mellan varu- och tjänsteexport som förhållandet mellan olika branscher. Vidare framhålls att verksamheten skall styras av näringslivets efterfrågan och vilja till finansiering. Organisationerna framhåller också att en viktig förutsättning för en ökad tjänsteexport är att svenska företag får möjlighet att visa upp referensobjekt på hemmamarknaden. En viktig princip anges vara att den offentliga tjänstesektorn inte medges några fördelar framför den privata. Det skall generellt sett vara de privata tjänsteproducerande företagen som utgör spjutspetsen i exportsatsningarna.

*Svenska försäkringsbolags riksförbund* pekar på det förhållandet att det nu för första gången i ett sammanhang gjorts en bred studie och analys av förutsättningarna för svensk tjänsteexport. *Svenska konsultföreningen* ställer sig bakom utredningens syn att jämställa tjänstehandels status och villkor med varuhandeln. Vidare anses det riktigt att exportfrämjandet inriktar sig på generella stöd även om det är angeläget att också vissa branscher kan åtnjuta speciella stödformer.

*TCO* menar att utredningen blivit ett värdefullt bidrag till en fördjupad förståelse för tjänsteexportens betydelse och omfattning. En given utgångspunkt i det framtida arbetet bör vara att tjänsteexporten jämställs med varuhandeln status och villkor.

*Svenska handelskammarförbundet* refererar till Serviceföretagsgruppens arbete. Förbundet delar utredningens uppfattning att det är företagen som primärt skall svara för exporten. Den offentliga sektorn bör på olika sätt vara företagen behjälpliga vid export. Olika samverkansprojekt mellan näringslivet och den offentliga sektorn kan ha stora möjligheter att lyckas på exportsidan. Förbundet framhåller vidare behovet av referensobjekt på hemmamarknaden, vilket i sin tur förutsätter att den offentliga egen-regi-verksamheten begränsas till förmån för serviceföretagen. Förbundet anser också att det är en angelägen uppgift att under de kommande åren söka begränsa handelshinder, liksom att verka för en liberalisering av handeln internationellt.

*Tjänstefrämjandet* framhåller också vikten av att hemmamarknaden är öppen och medger att företagen kan utveckla sin professionella kompetens och sin finansiella styrka.

*Skandinaviska enskilda banken* delar bedömningen att inslaget av tjänster i den svenska exporten både kan och bör öka. Vidare ska tjänstehandeln inte betraktas som en särskild gren av exporten utan integrerad i denna.

*Tjänstehandelsberedning m. m.*

1. Ett antal remissinstanser såsom *kommerskollegium*, *ambassaden i Haag*, *televerket*, *IVA*, *Svenska försäkringsbolags riksförbund*, *TCO*, *Sveriges redareförening*, *Svenska bankföreningen*, *Svenska handelskammarförbundet*, *Tjänstefrämjandet* samt företagen *Consultus* och *Skandia* är positiva till att en tjänstehandelsberedning tillsätts inom regeringskansliet.

*Ambassaden i Bonn* anser sig inte kunna bedöma behovet av en beredning men vill understryka vikten av en fast integrering av tjänstehandelsfrågor i övrig handelspolitisk och exportfrämjande verksamhet inom UD:s handelsavdelning.

*Industriförbundet/SAF* anför att en dylik beredning kan ha en positiv roll att spela för att ta tillvara tjänsteexportens intressen visavi olika myndigheter. *Sveriges redareförening* finner det rimligt och riktigt att en sådan beredning ger erforderlig plats och tyngd åt sjöfartsintressen. Sjöfarten måste integreras som en aktiv del i handelspolitiken.

*LO* vill inte förorda en särskild beredning vid sidan om existerande exportfrämjandeberedning utan lämnar denna fråga öppen. *Securitas* avstyrker detta förslag och förordar att Sveriges exportråd i stället ges ökade resurser.

2. Endast ett fåtal instanser har behandlat frågan om en särskild sakkunnig i tjänstehandelsfrågor. *TCO* är tveksam härtill och anser att tjänstehandelsfrågorna bör integreras i den ordinarie departementsorganisationen. *Svenska försäkringsbolags riksförbund* stöder förslaget om en särskild sakkunnig. *LO* motsätter sig inte personalförstärkningar för typiska tjänstehandelsfrågor.

3. *Kommerskollegium* tar upp frågan om kollegiets handelspolitiska årsrapport. Den första årsrapporten kommer i slutet av år 1984. Kollegiet instämmer i behovet av en förbättrad tjänstehandelsstatistik och avser pröva i vad mån utvecklingen av tjänstehandeln kan belysas på ett mer utförligt sätt i kommande årsrapporter.

*Skattefrågor*

1. Utredningens förslag om ett generellt statligt stöd till tjänstehandelsföretag i form av en särskild fond för marknadsföring och avsättning av tjänster i utlandet har fått ett blandat mottagande.

*Sveriges exportråd* har inget att erinra mot synsättet att samma stimulans bör ges för varor som för tjänster vid avsättning i utlandet. *Industriförbundet/SAF* tillstyrker förslaget eftersom det är att föredra att företagen får använda egna vinstmedel för sina exportsatsningar framför stöd i form av olika statliga bidrag. *Skandinaviska enskilda banken* och *Svenska konsultföreningen* ser positivt på förslaget liksom *Svenska byggnadsentreprenörföreningen*. Den senare framhåller att fonden skulle innebära en välbehövlig stimulans för företag inom byggnads- och anläggningsindustrin

att satsa på utlandsmarknaden. *KF* finner förslaget väl värt att pröva. *Consultus* anser att företag bör ges möjlighet att avsätta vinstmedel för exportsatsningar på tjänster. *LO* instämmer i förslaget med vissa inskränkningar avseende bl. a. vilka kostnadstyper som skall omfattas. *Securitas* liksom *SINTAB* tillstyrker förslaget.

*Sveriges ambassad i Singapore* framhåller vikten av att ett så brett begrepp som möjligt används såsom kvalifikation för att få ta fonden i anspråk.

*SIND* anför att förslaget innebär att marknadsföring av tjänster utomlands förknippas med särskilda förmåner jämfört med varor. Företag har olika möjligheter till vinstdispositioner varför det kan vara tveksamt om avsättningar till en eventuell exportfond kommer att göras i någon utsträckning, i synnerhet som speciella villkor är förenade med utnyttjandet. Av allt att döma kommer företagen att i första hand göra avsättning till resultatutjämningsfond. Vidare pekar *SIND* på svårigheten att i enskilda fall avgränsa ett företag som skall få möjlighet att utnyttja fonden. *SIND* finner det inte samhällsekonomiskt motiverat att marknadsföring av tjänster utomlands erhåller särskilda förmåner, varför förslaget avstyrks. *SIND* är emellertid i princip positiv till att även tjänsteproducerande företag får möjlighet att utnyttja investeringsfonder för att täcka kostnader för marknadsföring i utlandet.

*Kommerskollegium* anför att såvitt kollegiet kan bedöma är det föreslagna fondarrangemanget ej oförenligt med nu gällande internationella åtaganden i den mån det kan begränsas till verksamhet som är att hänföra till ren tjänsteexport. Kollegiet vill ändå avråda från förslaget. Skälen härtill anges vara risken för att Sverige startar en internationell utveckling med ökad subventionering av exporten. Vidare bör gränsdragningsproblemet mellan varor och tjänster beaktas. Förslaget bör enligt kollegiet modifieras endera genom att bestämmelserna utformas med sikte på allmän resultatutjämnning eller med sikte på att vissa utvecklingsinsatser skall främjas.

*RSV* kan inte tillstyrka förslaget. Ett stöd genom skattecredit till tjänsteexportörer bör i stället utformas inom ramen för de generella regler som finns för investeringsstimulans, dvs. investeringsfondssystemet. *RSV* anser att man genom en ändring av investeringsfondreglerna bör skapa möjligheter för tjänsteexportörer att använda dessa fonder på samma villkor som varuexportörer.

*RRV* är tveksam till förslaget att ett specifikt stöd inrättas inriktat på tjänsteexport. *TCO* är inte beredd att tillstyrka förslaget. Ambitionen bör vara att så långt möjligt jämställa tjänstehandel med varuhandel. En vidgning av användningen av investeringsfonder ligger nära till hands.

*Ambassaden i Haag* anför att förslaget tycks gynna större företag. Det är enligt ambassaden angeläget att studera vad som borde göras för små tjänsteföretag med inriktning på export.

2. Även förslaget avseende den nuvarande s.k. ett-årsregeln har fått ett blandat mottagande. Några av de instanser som har yttrat sig, bl. a. *RSV*, *riksförsäkringsverket* och *Industriförbundet/SAF*, hänvisar till de synpunkter som lämnats med anledning av betänkandet (Ds Fi 1984:6) Beskattning av lön vid utlandstjänstgöring. Dessa är negativa till att förslag genomförs i den form den utredningen har angett. *LO* har tidigare tillstyrkt nämnda förslag.

*Sveriges exportråd*, *Svenska konsultföreningen*, *SACO/SR*, *Bankföreningen*, *Skandinaviska enskild banken*, *KF*, *SINTAB* och *Securitas* ansluter sig till förslaget att sänka tidsgränsen för skattebefrielse i Sverige till sex månader. *Postverket* och *luftfartsverket* stödjer förslaget. *Landstingsförbundet* anser att förslaget är riktigt för att svenska företag inte skall komma i en sämre situation än sina utländska konkurrenter.

*Industriförbundet/SAF* anser det motiverat att införa någon form av skattelindring för dem som arbetar utomlands under kortare tid. En tänkbar lösning vore att ett avdrag om 25% skulle kunna medges från den inkomst som är hänförlig till utlandstjänstgöringen om denna varar minst två månader. Nuvarande regler om beskattning av utlandstraktamenten är otillfredsställande enligt organisationerna. För att underlätta korttidsuppdrag är det angeläget att de förslag rörande utlandsförrättning genomförs vilka framförts av Traktamentsbeskattningssakkunniga.

*Ambassaden i Haag* pekar på att en kortare kvalificeringstid är nödvändig för att befordra den internationella rörligheten, främst inom konsultbranschen. Det är kanske t. o. m. nödvändigt att överväga kortare tid än sex månader. *Ambassaden i Singapore* pekar på att den danska modellen borde kunna anpassas till svenska förhållanden.

*TCO* menar att med en ändring av ett-årsregeln förhättras villkoren för dem som under längre perioder arbetar utomlands. *TCO* delar uppfattningen att villkoren för de som utlandsstationeras 2–6 månader bör förbättras men är tveksam till att införa ännu ett avdrag i skattesystemet. Det bör i stället prövas om beskattningsreglerna för utlandstraktamenten kan ändras så att dessa bättre anpassas till de faktiska levnadssomkostnaderna vid medellånga uppdrag.

*Skandia* pekar på att skattelagstiftningens regelverk skapar speciella problem för ett tjänsteföretag av Skandias typ. Varje steg mot en större flexibilitet i dessa regler hälsas med tillfredsställelse.

*Sjöfartsverket* framhåller att frågan om sjömansskatten är av vital betydelse för den svenska sjöfartsnäringen. Kan en tillfredsställande lösning inte vinnas finns en risk för att den svenska handelsflottan snabbt kommer att minska.

*SIDA* pekar på det förhållandet att statsanställda bibehåller full statlig och kommunal beskattning under hela utlandstjänstgöringen. Skattelagstiftningen bör vara likformig för all kategorier utlandsanställda. *SIDA* tillstyrker utredningens förslag om en genomgång av de principer som

reglerar utlandstjänstgöring i svensk lagstiftning. *Riksförsäkringsverket* har inget att invända mot att reglerna för utlandsarbete ses över. Verket erinrar samtidigt om olika åtgärder som har vidtagits under senare år. *Bankföreningen* instämmer i behovet av en total översyn på detta område. Detsamma gör *Skandinaviska enskilda banken*.

*Industriförbundet/SAF* anser att regler om tillhörighet till svensk försäkringskassa och skyldighet att betala arbetsgivaravgifter utomlands bör ses över. En omprövning av utsändningsreglerna i socialförsäkringskonventionerna bör ske. Vidare anser organisationerna att en total översyn bör göras av de regler som gäller för arbete utomlands. *TCO* tillstyrker också förslaget om en total översyn. Denna bör göras i nära kontakt med *SAF/LO/PTK:s* arbetsgrupp för utlandstjänstgöring.

*Utlandssvenskarnas förening* anför att effektiva åtgärder i syfte att främja en svensk tjänsteexport kräver en ny syn på de utlandsarbetandes allmänna situation. En allmän översyn av gällande socialkonventioners effekter för svensk utlandspersonal är påkallad. Föreningen tillstyrker således förslaget om en total översyn av gällande regler för utlandsarbete.

#### *Marknadsföringsåtgärder*

1. Förslaget om försöksverksamhet med projektförmedling förlagd till London tillstyrkes av *Industriförbundet/SAF*, *Svenska konsultföreningen*, *Svenska bankföreningen*, *Skandinaviska enskilda banken*, *kommerskollegium*, *luftfartsverket*, *Sveriges exportråd*, *ambassaden i Haag* och *Singapore*, *LO* och *Securitas*.

*Datainspektionen* framhåller att detta förslag torde innefatta inrättandet av ett tillståndspliktigt personregister enligt datalagen.

*Ambassaden i Haag* anför att fler orter än London bör övervägas innan slutligt beslut fattas om lokalisering av verksamheten. *Ambassaden i Singapore* anser att lokal serviceorganisation för denna verksamhet bör innefatta representation för berörd ambassad. Ambassad kan också vare ett alternativ som sådan serviceorganisation.

*Skandinaviska enskilda banken* anför att systemet med fördel kan drivas i anslutning till bankverksamhet. Banken är inte främmande för att eventuellt med lämplig partner medverka i utvecklingen av ett dylikt system.

*Sveriges exportråd* framhåller att fördjupade diskussioner om denna verksamhet bör integreras med de prioriteringar av branscher och länder som rådet har gjort och ämnar satsa på under den närmaste treårsperioden vad avser projektbevakning.

*SINTAB* rekommenderar att projektförmedlingen aktiveras och organiseras branschvis fristående från men som ett komplement till verksamheten vid Sveriges exportråd, handelskontor och ambassader.

2. Utredningen har initierat tjänstehandelsseminarier på ett par marknader och föreslår att denna verksamhet bör fortsätta. *Industriförbundet/SAF* har inget att invända mot detta. En fortsatt utvärdering bör ske.

Vidare bör företagens intressen styra valet av seminariernas lokalisering. *Ambassaden i Bonn* anför att även Västtyskland bör kunna vara en intressant marknad för tjänsteproducenter och att seminarier kan hållas där. *Ambassaden i Singapore* uttalar sig positivt om denna seminarieform liksom *kommerskollegium* och *Svenska bankföreningen*. Detsamma gör *Consultus*, *Indevo*, *Securitas*, *SINTAB* och *I.O.*

3. *Industriförbundet/SAF* och *Bankföreningen* m. fl. uttalar att allmänt stöd för förslagen om massmediastödd information, dvs. bl. a. ökade medel till utlandsprogrammet vid Sveriges Radio.

*Sveriges Radio AB/Sveriges Riksradio AB* anser det tveksamt om den föreslagna formen kan förenas med verksamheten inom företaget. Beställningsverksamhet har hittills inte accepterats. Utlandsprogrammets filmgrupp måste ha rätt att själv bedöma vilka program de skall göra, när de skall göras liksom hur de skall produceras. Uppgiften att producera den typ av informationsfilm som föreslås måste därför utformas så att företagets integritet inte skadas och placeringen av produktionen inte försåras. Filmverksamheten har hittills varit begränsad till den relativt blygsamma budgetens möjligheter. Ur dessa aspekter skulle ett tillskott vara välkommet. Sveriges Riksradio anser emellertid att denna form av beställningsproduktion inte är förenlig med de riktlinjer som gäller för programverksamheten vid företaget och kan därför inte förorda den föreslagna verksamheten.

4. *Svensk-internationella pressbyrån* konstaterar att byrån i sin löpande verksamhet gör exportinriktade svenska företag betydande tjänster. Byrån anser det viktigt att hålla isär nyhetsförmedling under redaktionellt ansvar och uppdragsverksamhet mot ersättning. I det senare fallet har byrån pekat på möjligheten att bilda ett separat konsultbolag i nära samarbete med det svenska exportfrämjandet. Byrån hälsar därför med tillfredsställelse förslaget att exportrådet studerar verksamheten vid byrån.

5. *Svenska institutet* anser att den föreslagna verksamheten med stipendier till näringslivet för att främja handeln med tjänster på ett naturligt sätt kan inordnas i institutets verksamhet. Omfattningen av verksamheten liksom resursbehovet blir beroende av vilka kostnader stipendierna skall täcka. Vidare måste en rad frågor lösas såsom stipendietidens längd m. m. Försökperioden bör kunna begränsas till 3–4 år.

*Bankföreningen*, *Industriförbundet/SAF*, *kommerskollegium* m. fl. uttalar ett allmänt stöd för detta förslag.

6. *Sveriges redareförening* är beredd att medverka vid utformningen av ett arbetsprogram för gemensam marknadsföring av svenskt sjöfartskunande och då gärna i samarbete med sjöfartsverket och Sveriges exportråd.

*Statistik*

1. SCB konstaterar att den statistiska belysningen av tjänstesektorn idag inte är tillfredsställande. SCB tillstyrker förslaget om en särskild tjänstehandelspublikation och vill betona vikten av att publiceringen snabbt startas.

Andra instanser som framhåller behovet av bättre och mer ändamålsenligt statistiskt underlag är *ambassaden i Bonn*, *Internationella handelskammarens svenska nationalkommitté*, *SIND*, *IVA*, *Bankföreningen* och *Industriförbundet/SAF* liksom *LO*.

2. *SIND* anför att verket har i uppdrag att behandla frågan om en särskild studie av tjänsternas andel av industrins förädlingsvärde och handel i sin utredningsplan. Enligt *LO* bör denna fråga hänskjutas till betalningsstatistikdelegationen för bedömning och ev. genomförande.

*Medel för att främja tjänsteexport*

1. Förslaget att införliva det särskilda konsultstödet vid Sveriges exportråd med verksamheten stöd till svensk projektexport (SPE) har fått ett blandat mottagande. *Bankföreningen*, *kommerskollegium* m. fl. uttalar ett allmänt stöd för förslaget. *RRV* stödjer förslaget att konsultstödet avskaffas. *LO* har inte avgörande skäl för att motsätta sig att stödformerna sammanförs. *Luftfartsverket* biträder samordningen men motsätter sig att stödet därmed skall förbehållas betalningsstarka marknader.

*Sveriges exportråd* anser att nuvarande ordning bör råda även i framtiden. Konsekvensen av förslaget blir enligt rådet inte ett ökat främjande av konsultexport utan motsatsen eftersom SPE redan idag finns tillgängligt för konsulter på det sätt utredningen föreslår. *Svenska konsultföreningen* vänder sig bestämt mot förslaget. Föreningen vill kraftigt förorda att nuvarande konsultstöd bibehålls som ett utmärkt och för samhällsekonomin lönsamt komplement till SPE-stödet. *Industriförbundet/SAF* anser att konsultstödet bör finnas kvar då flertalet konkurrentländer kan erbjuda sina konsulter ett dylikt stöd. *SINTAB* anser också att nuvarande stödform bör behållas.

2. Även förslaget om ett decentraliserat stöd för marknadsvärdering inom svensk projektexport har fått ett blandat mottagande. *Ambassaden i Singapore* och i *Kuala Lumpur* är positiva till förslaget. Den senare ambassaden önskar delta som åhörare i arbetet som utförs i Singapore.

*Sveriges exportråd* och *Industriförbundet/SAF* delar uppfattningen hos nämnden för stöd till svensk projektexport, nämligen att en lokal fond kan stimulera företag till nya affärsuppslag i Singapore men att ansökningarna bör behandlas centralt i Sverige.

*LO* motsätter sig inte detta förslag.

*Ambassaden i Haag* uttalar en tveksamhet till förslaget. En decentralisering kan leda till suboptimering genom svårigheter att samordna resurserna.

3. Frågan om en utvärdering av den statliga tjänsteexporten har fått stöd av det fåtal instanser som har uttalat sig. Bland dessa finns *SCB, RRV* och *TCO* liksom *Skandinaviska enskilda banken* och *SINTAB*.

4. Förslaget om att se över exportkreditnämndens regler får stöd av de instanser som har yttrat sig, såsom *Sveriges exportråd, luftfartsverket, Industriförbundet/SAF, IVA, Svenska konsultföreningen, TCO, SINTAB, Sveriges redareförening, Bankföreningen* och *Skandinaviska enskilda banken*.

*EKN* ger i sitt remissvar en detaljerad redogörelse för olika grenar av tjänstehandeln. Av denna framgår att *EKN* har bemyndigande att lämna garantier för tjänsteexport i en omfattning som i allt väsentligt kan anses svara mot de behov som hittills har gjort sig gällande. Om det senare skulle framstå som önskvärt från allmän exportsynpunkt att lämna garanti av sådant slag för vilket *EKN* nu saknar befogenhet att medge garanti, är *EKN* beredd att närmare studera förutsättningarna för lämplig utvidgning av garantimöjligheterna.

*Exportrådet* finner det väl motiverat att *EKN* gör en översyn av gällande regler för investeringsgarantier. *LO* avstyrker förslaget till omprövning av *EKN:s* investeringsgarantier. *TCO* är inte beredd att tillstyrka att dessa regler mjukas upp när det gäller till förutsättningarna i värdlandet.

#### Valutafrågor

*Valutakommittén* anför att den inte kan avge något yttrande eftersom kommittén är inne i sitt slutarbete. De aspekter på valutaregleringen som utredningen har berört kommer att behandlas i slutbetänkandet vilket beräknas avlämnas vid slutet av år 1984.

*Kreditmarknadskommittén* anför att den kommer att lämna förslag som innebär att den svenska kreditmarknaden öppnas för utländska banker. Ett av syftena är att svenska banker i gengäld skall få större möjlighet till utlandsengagemang. Därefter skall de grundläggande strukturproblemen på den svenska kreditmarknaden behandlas. Kommittén kommer därvid att i största möjliga utsträckning tillgodose de intressen utredningen har pekat på.

*Sveriges riksbank* avstår från att behandla de frågor utredningen tar upp i avvaktan på valutakommitténs betänkande.

*Bankinspektionen* konstaterar bl. a. att svenskt kunnande i fråga om internationell banking har visat sig konkurrenskraftigt. De synpunkter och förslag som utredningen har framfört bör beaktas av valutakommittén och kreditmarknadskommittén samt den efterföljande behandlingen av dessa utredningars betänkanden. Detta bör ske i en positiv anda.

*NO* anser att ett ökat engagemang från svenska bankers sida i internationella sammanhang kan öka bankernas know how och också komma den svenska marknaden till godo. Möjligheterna till ökat internationellt engagemang är dock begränsade om inte Sverige samtidigt tillåter en friare

etablering av utländska banker i Sverige. Reciproritetsprincipen torde gälla även för andra områden där Sverige vidtagit åtgärder som kan verka handelshindrande. Konkurrens från utlandet utgör i Sverige en väsentlig del av konkurrenstrycket eftersom företagskoncentrationen i många fall är hög. Sådana marknader är bank- och försäkringsväsendet, telekommunikationer samt flera områden inom transportsektorn. Här borde en liberalisering av tjänstehandeln vara speciellt intressant.

*IVA* anser att synpunkterna på begränsningar i tjänstehandeln i gällande valutareglering och banklagstiftning bör beaktas.

*Industriförbundet/SAF* understryker valutaregleringens hämmande effekter för tjänsteexporten. Organisationerna förutsätter att flertalet problem på detta område är kända för valutakommittén och att den även utan särskilda direktiv tar del av tjänsteexportutredningens betänkande.

*Svenska försäkringsbolags riksförbund* stödjer frågan om tilläggsdirektiv till valutakommittén. Förbundet understryker att svensk försäkrings möjligheter att hävda sig på internationell marknad är beroende av största möjliga frihet att anpassa sig till marknadens krav.

*Svenska bankföreningen* anför att utredningens synpunkter bör beaktas vid beredningen av valutakommitténs kommande förslag. Åtskilliga ändringar i valutaregleringen kan dock göras ändå. Frågan om sådana ändringar bör tas upp direkt med riksbanken. Föreningen kan medverka vid sådana diskussioner. *Skandinaviska enskilda banken* delar denna uppfattning.

*Finansbolagens förening* anser att det vore möjligt att utfärda tilläggsdirektiv till valutakommittén. Föreningen pekar på andra problem på detta område, bl. a. har utvecklingen av internationell leasing komplicerats av nationella lagar. Det vore önskvärt om Sverige verkade för en harmonisering på internationell bas. Ytterligare ett problem anges vara det sedan många år införda förbudet för utlänning att etablera finansbolag i Sverige.

*Skandia* understryker uppfattningen att valutaregleringen bör kunna anpassas så att den inte försvårar tjänsteexporten. Förutom valutaregleringen och skattelagstiftningen utgör koncessionskraven inom försäkringsområdet ett besvärande hinder.

#### *Biståndsfrågor. Utbildningsfrågor*

1. Tjänsteexportens kopplingar till biståndet behandlas i ett särskild kapitel. *SIDA* instämmer helt i de slutsatser som lämnas där. *Industriförbundet/SAF* ifrågasätter utredningens slutsatser beträffande tjänsteexportens kopplingar till biståndsarbetet. Sverige har vid en internationell jämförelse mycket låg bindingsgrad i biståndet och svenska företag favoriseras inte av biståndsmyndigheterna.

*Ambassaden i Nairobi* framför bl. a. den uppfattningen att mer uppmärksamhet bör riktas mot behovet av administrativt kunnande inom programländernas förvaltningar. Dels öppnas möjligheter för svensk tjänsteexport, dels förbättras mottagarlandets möjligheter att driva projekt.

*SINTAB* förordar en mer medveten och aktiv satsning i biståndspolitiken på förvaltningstjänster och därmed sammanhängande export. Vidare anser *SINTAB* det viktigt för förvaltningsbiståndets framgång att t.ex. *SIDA* för sådana uppdrag i större utsträckning än hittills anlitar en myndighet, organisation eller bolag i stället för enskilda personer med tjänstledighet. Därmed kan en hel organisations resurser mobiliseras. Beträffande *BITS* möjligheter att delta i tjänsteexportverksamheten anser *SINTAB* att länderval för *BITS*-engagemang bör göras betydligt vidare än idag.

2. *Ambassaden i Haag* framhåller betydelsen av ökade språkstudier. *Universitetet i Göteborg* fäster uppmärksamhet vid behovet av en mer ingående utredning om hur universiteten kan förändra sin utbildning för att underlätta verksamhet som har karaktär av tjänsteexport. Åtgärder bör kunna vidtas från universitetsmyndigheternas sida för att utveckla en rad tjänsteinriktade utbildningar för export och internationell tjänst. *Svenska försäkringsbolags riksförbund* förordar en satsning på utbildningen på universitetsnivå, inriktad på tjänsteexport. *SACO/SR* understryker att en grundläggande förutsättning för tjänsteexport är den professionella kunskapen. Högskolan kan utnyttjas som anordnare av skräddarsydda språkkurser och kurser om olika länder. Vidare pekar *SACO/SR* på den offentliga sektorns möjlighet att utgöra komplement till export från näringslivet.

## Innehåll

Propositionen .....	1
Propositionens huvudsakliga innehåll .....	1
Propositionens lagförslag .....	2
Utdrag av protokoll vid regeringssammanträde den 14 mars 1985 ...	10
1 Inledning .....	10
2 Bakgrund .....	12
2.1 Den långsiktiga samhällsomvandlingen .....	12
2.2 De allmänna egenskaperna hos tjänsteprodukterna .....	14
2.3 Den svenska tjänstesektorn .....	15
2.4 Den internationella tjänstehandeln .....	16
2.5 Svensk tjänstehandel med utlandet .....	17
2.6 Den svenska tjänsteexporten och biståndsarbetet .....	19
2.7 Sveriges framtida tjänsteexport .....	20
2.8 Det internationella arbetet med tjänstehandelsfrågor .....	22
3 Åtgärder för att främja den svenska exporten av tjänster .....	25
3.1 Tjänstehandelsdelegation .....	25
3.2 Utnyttjande av investeringsfonder m. m .....	26
3.2.1 Utnyttjande av investeringsfonder .....	26
3.2.2 Investeringar i utlandet .....	28
3.3 Beskattning vid utlandstjänstgöring .....	29
3.4 Marknadsföringsåtgärder .....	30
3.4.1 Projektförmedling .....	30
3.4.2 Tjänstehandelssymposier .....	31
3.4.3 Stipendieverksamhet .....	31
3.4.4 Konsultstöd .....	32
3.4.5 Svensk projektexport .....	35
3.4.6 Exportkreditfrågor .....	36
3.5 Statistikfrågor .....	36
3.6 Övriga frågor .....	37
3.6.1 Sveriges Radios Utlandsprogram .....	38
3.6.2 Valuta- och kreditmarknadsfrågor .....	38
3.6.3 Direktiv till statliga utredningar .....	39
3.6.4 Kommunal tjänsteexport .....	39
4 Upprättade lagförslag .....	40
5 Hemställan .....	41
6 Beslut .....	41
Bilaga 1 Sammanfattning av (SOU 1984: 33) Handla med tjänster .....	42
Bilaga 2 Sammanfattning av remissyttranden över betänkandet SOU 1984: 33 .....	52

